

पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (सिसान) पैरवी र संचार रणनीति-कार्य योजना

२०१४

CSANN

CIVIL SOCIETY ALLIANCE FOR NUTRITION, NEPAL

पोषण स्तरोन्नति अभियानको लागि सहकार्य

पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल
(सिसान)

पैरवी र संचार रणनीति-कार्य योजना

२०१४

नेपाल पोषण प्रतिष्ठान, थापाथली हाइट, काठमाडौं
इमेल : csannsecretariat@gmail.com
फोन: ०१-४२२३४७७

तस्वीर १: गोदावरीमा संचालित पैरवी र संचार रणनीति कार्यशाला गोष्ठी - मे २८-२९, २०१४

धन्यवाद ज्ञापन

पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (सिसान), नेपाल राष्ट्रिय योजना आयोगका सह सचिव श्री विष्णु प्रसाद नेपाल, कार्यक्रम निर्देशक श्री राधा कृष्ण प्रधान, राष्ट्रिय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सचिवालयका राष्ट्रिय सहजकर्ता श्री भविन्द्र भण्डारी र बाल स्वास्थ्य महाशाखा, पोषण शाखाका प्रमुख श्री गिरीराज सुवेदीज्यू प्रति पैरवी र संचार रणनीति तयार गर्ने प्रक्रियामा उपलब्धीमुलक छलफलका साथै आवश्यक सुझाव र सल्लाह प्रदान गरिदिनु भएकोमा विशेष धन्यवाद र हृदय देखि आभार व्यक्त गर्न चाहन्छौ । साथै ग्लोबल टिमका डा. क्लेयर र डा. सुल्तान खातुम प्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

रणनीति निर्माणको प्रक्रियामा संचालित दुई दिने कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागि भएर वृहत्, सारगर्भित तथा अमूल्य सुझाव र सल्लाह प्रदान गर्नु हुने सञ्जालका सदस्यहरु प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छौ । साथै ईमेल मार्फत सुझाव पठाई सहयोग गर्नु हुने महानुभावहरुलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छौ । यस रणनीतिको मस्यौदा तयार पार्न अनुकरणीय सहयोग प्रदान गर्नु भएका म्याक्सप्रोका परामर्शदाता डा. ऋतु प्रसाद गतौला, कार्यक्रम सल्लाहकार सिचन श्रेष्ठ र कार्यक्रम अधिकृत मनिषा कटवाल प्रति विशेष आभार व्यक्त गर्न चाहन्छौ ।

अनवरत रुपमा अमूल्य सुझाव र आवश्यक सूचना उपलब्ध गराईदिनु भएकोमा पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (सिसान) सल्लाहकार श्री आत्माराम पाण्डे, डा. अरुणा उप्रेती, सेभ द चिल्डेनका वरिष्ठ पोषणविद श्री नीरा शर्मा र कार्यक्रम संयोजक श्री अन्जलिना कार्की तथा सम्पूर्ण सदस्यज्यूहरु प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छौ । साथै प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग प्रदान गरि सहयोग गर्नु भएकोमा सेभ द चिल्डेन प्रति पनि धन्यवाद दिन चाहन्छौ ।

अन्त्यमा, यस रणनीति निर्माण गर्ने क्रममा प्राविधिक सूचना तथा सुझावहरु प्रदान गरि सहयोग गर्नु हुने पोषणसँग सम्बन्धित विशेषज्ञहरु प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छौ ।

पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (सिसान) सचिवालय

प्रा.डा. उमा कोईराला, अध्यक्ष, नेपाल पोषण प्रतिष्ठानं

प्रा.डा. मधु दिक्षित देवकोटा, उपाध्यक्ष, सेफरिन

दिपक थापा, सचिव, नेपाली प्राविधिक सहयोग समूह

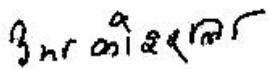
भूमिका

पोषणसँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँगको वृहत् छलफलको फलस्वरूप तयार पारिएको यस पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (सिसान) को पैरवी र संचार रणनीति प्रस्तुत गर्न पाउँदा मलाई धेरै खुशी लागेको छ । यस रणनीति तयार गर्न प्रशस्त व्यक्ति तथा संस्थाहरूको संलग्नता रहेको छ । वहाँहरूको संलग्नता बिना यो रणनीति तयार गर्न सम्भव थिएन । राष्ट्रिय योजना आयोग, राष्ट्रिय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सचिवालय र बाल स्वास्थ्य महाशाखाबाट पाएको अमूल्य सुझाव र सहयोगको लागि म कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु । यस रणनीतिको निर्माणमा आवश्यक पर्ने आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगको लागि सेभ द चिल्ड्रेन (Save The Children) लाई पनि विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

सरकारी, नागरिक समाज र अन्य मुख्य-मुख्य सरोकारवालाहरूबाट आवश्यक सहयोगको अपेक्षा राख्दै सिसानले रणनीतिमा उल्लेख भएका समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्दै दिगो रूपमा पोषणको स्थिति सुधार गर्न वकालत र पैरवी गर्न यस रणनीतिले अमूल्य योगदान पुऱ्याउन सक्छ ।

विद्यमान पोषण सम्बन्धि मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्न यस पैरवी र संचार रणनीतिले उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउनेछ । सबै क्षेत्रबाट सहयोग भएको खण्डमा देशले पोषणको स्थितिलाई सुधार गर्न सक्छ र फलस्वरूप यसबाट राष्ट्रिय तथा सहशताब्दी विकास लक्ष्य (MDG) पुरा गर्न समेत योगदान पुग्न जान्छ । त्यसकारण, यस रणनीतिमा उल्लेख गरिएका ढाँचा तथा रूपरेखाले पोषणको स्थितिलाई सुधार गर्न सबै सरोकारवालाहरूको कार्यको समन्वयको आधार समेत प्रदान गर्दछ ।

अन्त्यमा, सबै सिसानका सदस्यहरू, सरकारी निकाय, नागरिक समाज, बौद्धिक जगत, नीजि क्षेत्र, संचार क्षेत्र र मुख्य-मुख्य सरोकारवालाहरूलाई साभेदारी विकास गरि लक्ष्यमा केन्द्रित भई यस रणनीतिको सफल कार्यान्वयनका लागि पनि आब्हान गर्छु ।

डा. उमा कोइराला

अध्यक्ष

पोषण स्तरोन्नति (स्केल अप न्यूट्रिशन) अभियान र बहुक्षेत्रीय पोषण योजना कार्यान्वयनमा सिसानले लिएको प्रतिबद्धताका लागि सेभ द चिल्ड्रेन (Save The Children) सफलताको शुभकामना सहित हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छ । सेभ द चिल्ड्रेनले विगत लामो समय देखि नेपालमा स्वास्थ्य तथा पोषणको क्षेत्रमा सरकारी सहकार्यको साथमा कार्यक्रमहरु संचालन गर्दै आएको छ र पोषण स्तरोन्नति अभियानमा पनि साथै रहने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछ । साथै सिसानको अभियानमा पैरवी र संचार रणनीतिको निर्माण र कार्यान्वयनमा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्न हामी संकल्पित छौं । यस सञ्जालले तयार पारेको कार्य संचालन योजना जुन प्रमाणमुखी छ र पोषणको वर्तमान स्थितिमा सुधार पुर्याउन महत्वपूर्ण योगदान दिने छ ।

यो रणनीति विभिन्न सरोकारवालाहरु बीच व्यापक छलफल र परामर्शबाट निर्माण गरिएको हो । विभिन्न सरकारी निकाय, नागरिक समाजका प्रतिनिधि तथा अन्य विशेषज्ञहरुबाट प्राप्त दृष्टिकोष र सुझावहरु यस रणनीतिमा समावेश गरिएका छन् । यस रणनीतिक दस्तावेजले देशका मातृ, शिशु तथा बाल्यकालीन पोषण सम्बन्धी समस्या समाधानमा सहयोग पुग्ने विश्वास समेत गर्न सकिन्छ । सबै क्षेत्रहरुलाई एकै ठाउँमा ल्याई कुपोषणका कारक तत्वहरुलाई सम्बोधन गर्न सक्नुलाई एक प्रमुख उपलब्धिको रूपमा लिन सकिने अपेक्षा समेत गर्न सकिन्छ ।

यस रणनीतिको विकास गर्ने प्रक्रियामा आफ्नो अमूल्य समय तथा उर्जा प्रदान गर्नु हुने सम्पूर्ण संस्था तथा विशेषज्ञज्यूहरु प्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु । साथै भविष्यका पुस्ताहरुलाई समेत पोषणसँग सम्बन्धित स्वास्थ्य समस्याहरुलाई कम गर्न तथा यसबाट बचाउन तथा रोकथाम गर्नका लागि यस रणनीति र कार्य योजना उपलब्धिमूलक हुने कुरा आशा गर्न सकिन्छ जसबाट देशको आर्थिक विकासमा समेत टेवा मिल्न जानेछ ।

राज कुमार महतो

कार्यक्रम प्रबन्धक

सेभ द चिल्ड्रेन (Save The Children)

रणनीति निर्माणमा संलग्न व्यक्ति र संस्थाहरू

कसं	नाम	तह	संस्था
१	प्रा.डा.इन्दिरा शर्मा	प्राध्यापक	पद्म कन्या बहुमुखी क्याम्पस
२	श्री.रिता प्रधान	तालिम अधिकृत	नेपाली प्राविधिक सहयोग समुह
३	श्री.संगिता जोशी	तालिम अधिकृत	नेपाली प्राविधिक सहयोग समुह
४	श्री.शैलेन्द्र बिष्ट	कार्यक्रम अधिकृत	एन.एच.आर.सी.एस.
५	श्री.शिरिस मान सिंह	पि.एच.डब्लु	भोर
६	श्री.धन्नजय पौड्याल	सचिव	नेपाल पोषण प्रतिष्ठान
७	श्री.नारायण सुवेदि	कार्यक्रम प्रबन्धक	नेपाल जन स्वास्थ्य प्रतिष्ठान
८	श्री.प्रेरना मरासीनि	सुचना अधिकृत	रिसर्च इनपुट तथा डेभलोपमेन्ट एक्सन
९	श्री.विकास आचार्य	अनुसन्धान कर्ता	रिसर्च इनपुट तथा डेभलोपमेन्ट एक्सन
१०	श्री.एन्जेलिना कार्की	सन कार्यक्रम सम्योजक	सेभ द चिल्ड्रेन
११	श्री.निर्प राज चौधरी		एकिकृत विकास अनुसन्धान केन्द्र
१२	श्री.पंकज राज जोशी	कार्यक्रम निर्देशक	इकार्ड-नेपाल
१३	श्री.यसु घिसिङ	योजना अधिकृत	वर्ल्ड भिजन
१४	श्री.संजय कुमार निधि	अभियान सम्योजक	राष्ट्रिय मातृत्व तथा बाल स्वास्थ्य संजाल
१५	श्री.लक्ष्मी गुरुङ	कार्यक्रम अधिकृत	फियान नेपाल
१६	डा.ओजस्वि आचार्य	पोषण तथा स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	भोक विरुद कार्य
१७	श्री.विष्णु नेपाल	सह सचिव	राष्ट्रिय योजना आयोग
१८	श्री.दिपक थापा	कार्यक्रम प्रबन्धक	नेपाली प्राविधिक सहयोग समुह
१९	प्रा.डा.रितु प्रसाद गरतौला	परामर्श सम्योजक	म्याक्सप्रो
२०	श्री.शोभा श्रेष्ठ	प्रविधिक सल्लाहकार	छिमेकि संस्थान
२१	श्री.कान्ता सुवेदी	अधिकृत / स्वयंम सेवक	फेन्ड सर्भिस काउन्सिल नेपाल
२२	श्री.प्रतिभा ए.सी	संजाल सहयोग अधिकृत	पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल
२३	श्री.रिचा उप्रेति	कार्यक्रम निर्देशक	म्याक्सप्रो
२४	श्री.आत्म राम पाण्डे	सल्लाहकार	नेपाल पोषण प्रतिष्ठान
२५	श्री.मिन राज ज्ञवालि	पोषण कार्यक्रम अधिकृत	राष्ट्रिय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सचिवालय
२६	श्री.भविन्द्र भण्डारी	पोषण सहयोग कर्ता	राष्ट्रिय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सचिवालय
२७	श्री.राधा कृष्ण प्रधान	कार्यक्रम निर्देशक	राष्ट्रिय योजना आयोग
२८	श्री.अशोक नाथ योगि	अध्यक्ष	नेपाल सामाजिक जागरण तथा विकास प्रतिष्ठान
२९	श्री.रत्न कार्की		नेपाल ग्रामिण पूर्ण निर्माण संस्थान
३०	डा.लोनिन डिक्षीत	विद्यालय सम्योजक स्वास्थ्य तथा पोषण	नेपाल जन स्वास्थ्य प्रतिष्ठान
३१	डा.अरुण उप्रेति		
३२	श्री.मनिशा कटवाल	कार्यक्रम सहायक	म्याक्सप्रो
३३	श्री.पदम राज जाशी	वरिष्ठ स्वास्थ्य पत्रकार	अनपूर्ण पोष्ट
३४	श्री.गिरी राज सुवेदि	प्रमुख, पोषण महाशाखा	बाल स्वास्थ्य शाखा
३५	प्रा.डा. उमा कोइराला	अध्यक्ष	पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल
३६	श्री.रजनी पोखरेल		सेभ द चिल्ड्रेन
३७	श्री.सुनिल श्रेष्ठ	कार्य समिती	सुरक्षित मातृत्व संजाल माहासंघ
३८	श्री. राज कुमार महतो	स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम प्रबन्धक	सेभ द चिल्ड्रेन
३९	श्री.दिपक राज शर्मा	कार्यक्रम सम्योजक	म्याक्सप्रो
४०	श्री.सिचन श्रेष्ठ	सल्लाहकार	म्याक्सप्रो
४१	श्री.मधुकर बहादुर श्रेष्ठ		हेलेन केलर इन्टरनेशनल

शब्द संक्षेप

BCC	: व्यवहार परिवर्तन संचार
CBOs	: समुदायमा आधारित संघसंस्थाहरु
CSANN	: पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल
CSOs	: नागरिक समाजका संस्थाहरु
DDC	: जिल्ला विकास समिति
EDPs	: बाह्य विकास साभेदारहरु
FAO	: कृषि तथा खाद्य संगठन
FM	: एफ एम
HANCI	: भोकमरी र पोषणको प्रतिबद्धताको सुचाङ्क
HFOMC	: स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन तथा संचालन समिति
IEC	: सूचना, शिक्षा र संचारका सामग्रीहरु
IFAD	: कृषि विकासका लागि अन्तराष्ट्रिय कोष
M& E	: अनुगमन र मुल्याङ्कन
MDGS	: सहशताब्दी विकासका लक्ष्यहरु
MI	: माइक्रोन्युट्रियन्ट इनिशिएटिभ
MSNP	: बहुक्षेत्रीय पोषण योजना
NDHS	: नेपाल जनसांख्यिक स्वास्थ्य सर्वेक्षण
NGO	: गैर सरकारी संस्था
NNFSS	: राष्ट्रिय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सचिवालय
NPC	: राष्ट्रिय योजना आयोग
NPHF	: नेपाल जनस्वास्थ्य फाउन्डेसन
NTAG	: नेपाली प्राविधिक सहयोग समूह
REACH	: बालबालिकाहरुको भोकमरी र कुपोषण बिरुद्धको नविकरणीय प्रयास
SUN	: पोषण स्तरोन्नति (स्केल अप न्युट्रिशन)
TV	: टेलिभिजन
UN	: संयुक्त राष्ट्र
UNICEF	: युनीसेफ
WFP	: विश्व खाद्य कार्यक्रम
WHO	: विश्व स्वास्थ्य संगठन

विषय संक्षेप

बहुक्षेत्रीय पोषण योजना २०१३-२०१७ मा नेपाल सरकारले पोषणलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको कुरा सर्व विदितै छ । पोषण विशेष र पोषण संवेदनशील क्षेत्रहरूमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा योगदान दिनका लागि नागरिक समाजलाई प्रमुख सरोकारवालाको रूपमा पहिचान गरिएको छ । यही कुरालाई मध्यनजर गरि नागरिक समाज सञ्जाल अत्यावश्यक हुने हुनाले मार्च २०१४ मा पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (सिसान)को स्थापना गरिएको हो । पोषण स्तरोन्नति (स्केल अप न्युट्रिशन) अभियानमा सहयोग गर्न सिसानले छलफल र अन्तरक्रियाबाट जनवरी २०१४ देखि डिसेम्बर २०१५ सम्म लागु हुने गरि पैरवी र संचार रणनीति र कार्य योजना निर्माण गरेको छ ।

देश व्यापि रूपमा पोषणका लागि पैरवी र वकालत गर्न सामाजिक परिचालन र व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने संचार सम्बन्धी अवधारणामा सहमत हुन बहुक्षेत्रीय सरोकारवालाहरूलाई एकै ठाउँमा ल्याउनु यो रणनीति विकास गर्ने मुख्य कदमको रूपमा लिईएको छ । पैरवी र संचार रणनीति तयार पार्ने सिलसिलामा विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग दुई दिने कार्यशाला गोष्ठी र विभिन्न बैठकहरू संचालन गरिएको थियो । राष्ट्रिय जिल्ला र समुदाय स्तरमा रहेका पोषण क्षेत्रका मुख्य सवालहरू र प्रभावकारी पैरवीका लागि लक्षित समूहहरू पत्ता लगाउन व्यापक छलफल भएको थियो । यस रणनीतिमा पैरवीमा प्रभाव पार्ने लक्षित व्यक्ति/ समूह, पैरवी विधि र सामाग्रीहरू समावेश गरिएका छन् जस बाट पोषण सम्बन्धि कार्यक्रमहरू राष्ट्रिय जिल्ला र समुदाय स्तरमा संचालन गर्न र पैरवी तथा वकालतमा सहयोग पुग्न जानेछ ।

रणनीति निर्माणको क्रममा पोषण विषयका लेखहरू प्रसारणमा संचार क्षेत्रको सिमित संलग्नता, सरोकारवालाहरूको विषय वस्तुमा सिमित ज्ञान र क्षमता, बहुक्षेत्रमा संलग्न सरकारी कार्यलयहरूमा पोषण विषयको बुझाइ र समन्वयमा अपर्याप्तता, राजनैतिक दल,संसद र संचार क्षेत्रको सीमित संलग्नता र पोषणका मुद्दामा कम संवेदनशील पत्ता लगाईएका पोषणका मुख्य मुद्दाहरू तथा चुनौतीहरू हुन । त्यस्तैगरी उठाएका मुद्दाहरू तथा चुनौतीहरू लाई सम्बोधन गर्न बहुक्षेत्रिय रूपमा लागेर पोषणको वर्तमान स्थितीमा सुधार ल्याउन नीति निर्माता, विभिन्न तहका सरकारी अधिकारीहरू, नागरिक समाज, संचार क्षेत्र, पत्रकार, शैक्षिक संस्थाहरू र नीजि क्षेत्रहरू लक्षित समूहहरूमा परेका छन् । सिसानले विभिन्न क्षेत्रका सरोकारवालाहरूसँग आयोजना गरेको गोष्ठी र तत् पश्चातको बैठकबाट पोषणका मुद्दाहरू, बाधा अड्चन, लक्षित समूह, पैरवीका तौर तरिका/विधि/सामाग्री, संचार माध्यमहरू, मुख्य - मुख्य संदेशहरू र लक्षित समूहका लागि संचालन गरिने क्रियाकलापहरूका बारेमा समान धारणाहरू समेत उपलब्ध भएका थिए ।

विभिन्न क्षेत्रमा पोषणलाई बढावा दिनका लागि संचालन गरिने क्रियाकलापहरूलाई आधार मानी सिसानको लागि कार्य योजना पनि तयार पारिएको छ ।

सामाग्रीको तालिका

१. परिचय.....	१
क. नेपालमा पोषणको स्थिति.....	१
ख. नेपालमा भएका पोषण सम्बन्धी रणनीति र दस्तावेजहरूको पुनरावलोकन.....	२
ग. पोषण स्तरोन्नति रूपरेखा [SUN framework]	२
घ. बहुक्षेत्रीय पोषण योजना.....	३
ङ. बालबालिकाहरूको भोकमरी र कुपोषणको नविकरणीय प्रयास.....	३
च. पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल	४
२. पैरवी तथा संचार रणनीति.....	४
क. सिसान को पैरवी तथा संचार रणनीतिको औचित्य	४
ख. रणनीति निर्माणको प्रक्रिया.....	५
ग. रणनीतिका विषयवस्तुहरू.....	५
घ. पैरवी तथा संचार रणनीतिका उद्देश्यहरू.....	६
ङ. अपेक्षित परिणामहरू.....	६
च. प्रमुख रणनीतिक विषय वस्तुहरू.....	७
३. लक्षित समुह वर्गीकरण	८
४. मुख्य मुद्दा तथा चुनौतिहरू.....	९
५. पैरवी र संचार रणनीतिका क्रियाकलापहरू	११
६. संचार माध्यम.....	१८
क. आन्तरिक संचार माध्यम	१८
ख. बाह्य संचार माध्यम.....	१८
७. ब्रान्डिङ्ग र लोगो.....	१९
८. संचारका प्रमुख सन्देशहरू.....	१९
९. अनुगमन (अनुगमनका सुचाङ्कहरू).....	२१
१०. कार्य योजना	२२

१. परिचय

नेपाल सरकारले बहुक्षेत्रीय पोषण योजना (२०१३-२०१७) लाई लागु गरि पोषणलाई विशेष प्राथमिकता दिएको छ । साथै पोषण स्तरोन्नति (स्केल अप न्यूट्रिशन) को ढाँचाले पोषणको बहुक्षेत्रीय अवधारणालाई एउटा मार्ग चित्र पनि प्रदान गरेको छ । पोषण प्रति सरकारले गरेको संकल्प र कार्यहरुको साथै सरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट प्रदान गरिएका सेवाहरु तथा यसको जवाफदेहितामा पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जालले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने छ । प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रुपले राष्ट्रिय स्तरमा पोषण विशेष र पोषण संवेदनशील क्षेत्रहरुमा योगदान पुऱ्याई रहेका सम्भाव्य नागरिक समाजका संस्थाहरुसंग भएका परामर्श बैठकहरुले पोषणका मुद्दामा समन्वय र सहकार्यको निमित्त पोषणका लागि राष्ट्रिय स्तरमा नागरिक समाज सञ्जालको आवश्यकता महसुस गरिएको थियो । फलस्वरुप पोषणसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरुलाई बढाउन दिन तथा पोषण स्तरोन्नति (स्केल अप न्यूट्रिशन) अभियानलाई प्रभावकारी रुपमा अगाडि बढाउन नेपाल सरकारसँग निरन्तर समन्वय गरिरहनका लागि मार्च २६, २०१४ मा पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल । नेपाल (सिसान) को गठन भएको हो । नेपालमा नागरिक समाजहरुबाट संचालन भईरहेका पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरु समन्वय गर्नुको साथै पैरवी तथा वकालत गर्नु यस सञ्जाल स्थापनाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । सिसान समुदाय स्तरमा पोषण, शुद्ध खानेपानी, सरसफाई, स्वस्थ जीवनयापन, शिक्षा, कृषि, स्थानिय विकास तथा सहरी विकास क्षेत्रमा कार्यक्रमहरु संचालन गरिरहेका नागरिक समाजहरुको सञ्जाल हो । साथै सञ्जालमा संचार क्षेत्र पत्रकार र शैक्षिक संस्थाहरु पनि आवद्ध छन् । यस सञ्जालले स्वतस्फुत् रुपमा आफुहरु तथा अन्य बाह्य संस्थाहरुसँग समन्वयात्मक रुपमा संस्थागत सम्बन्ध राखी बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको पहल अनुसार पोषणलाई बढावा दिने कार्य गर्दछ ।

क. नेपालमा पोषणको स्थिति

पोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउन नेपाल सरकारले उच्च प्राथमिकता दिएको छ । नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण (NDHS 2011) अनुसार पोषणका केही सूचांकहरुमा उत्साहजनक तथ्यहरु देखाएको भएता पनि यी सुधारहरुलाई बढावा दिन अझै थप प्रयास गर्न जरुरी भएको छ । उक्त सर्वेक्षणले दिएको तथ्याङ्क अनुसार ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरु मध्ये ४१ प्रतिशत पुङ्कोपन, ११ प्रतिशत ख्याउटेपन र २९ प्रतिशत कम तौलका कारणले पिडित भईरहेका छन् । त्यस्तै प्रजनन उमेरका महिलाहरु मध्ये १८ प्रतिशत कुपोषित छन् । दैनिक खानामा अपर्याप्त मात्रामा आवश्यक सुक्ष्म पोषक तत्व जस्तै आइरन, फोलिक एसिड र भिटामिन रहनु विशेषत महिला र बालबालिकाहरुमा शारीरिक तथा मानसिक विकृति तथा मृत्युको कारण बनेको छ । यस्तैगरी ४६ प्रतिशत बालबालिकाहरुमा रक्तअल्पता पाईएको छ जुन विगत ५ वर्ष भित्र केवल २ प्रतिशतले मात्र कमी आएको छ । त्यसै गरि प्रजनन उमेरका महिलाहरु मध्ये ३५ प्रतिशतमा रक्तअल्पता पाईएको छ । त्यसकारण स्वास्थ्य स्थितीमा पर्ने नकारात्मक प्रभावलाई कम गरि देशको आर्थिक विकासका लागि पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरुलाई उच्च प्राथमिकता दिन निकै जरुरी भएको छ ।

पोषण सम्बन्धी मुद्दाहरुलाई सम्बोधन गर्नका लागि नेपालले विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनहरुमा प्रतिबद्धता समेत जनाई पोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउन विभिन्न रणनीतिहरु पनि अख्तियार गरेको छ । यस्तैगरी नेपालले सहशताब्दी लक्ष्य लाई सहमति स्वरुप हस्ताक्षर गरि सन् २०१५ सम्ममा उक्त लक्ष्य पुरा गर्न मन्जुरी समेत व्यक्त गरिसकेको छ । नेपालमा मातृशिशु पोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउन किसान, सुनौला हजार दिनहरु र सुआहारा जस्ता परियोजनाहरु समेत संचालन भइरहेको छ । नेपालले पोषण सम्बन्धी बहुक्षेत्रीय पोषण योजना २०१३-२०१७ लागु गरि कार्यान्वयनमा ल्याइरहेको छ जुन कुपोषण हटाउने वृहत् बहुक्षेत्रीय प्रतिबद्धता समेत हो ।

ख. नेपालमा भएका पोषण सम्बन्धी रणनीति र दस्तावेजहरूको पुनरावलोकन

नेपाल सरकारले विद्यमान कुपोषणको वर्तमान समस्यालाई सम्बोधन र समाधान गर्नको लागि आफ्नो सशक्त प्रतिबद्धता जनाएको छ। पोषणको स्थितिलाई सुधार गर्न विभिन्न समयमा नीति/रणनीतिहरू लागु समेत गरिएका छन्। सन् २००० मा सहशताब्दी विकासका लक्ष्यको घोषणापत्रमा हस्ताक्षर गरि नेपालले सो लक्ष्य पुरा गर्न आफ्नो प्रतिबद्धता जाहेर गरिसकेको छ। पोषणको स्थितिमा विगतका वर्षहरूको तुलना गर्दा आएको सुधार सहशताब्दी विकासको लक्ष्य १ र यससँग सम्बन्धित लक्ष्यहरू २, ४, ५ र ६ को प्रत्यक्ष नतिजा हो। यसै गरि नेपाल स्वास्थ्य क्षेत्र कार्यक्रम NHSP-IP (२००४-२००९)ले पनि ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूको मृत्यु दरलाई घटाउने र केटाकेटी तथा वयस्कहरूमा रहेको कुपोषणको स्थितिलाई पनि सुधार गर्ने लक्ष्य राखेको छ। यसैको निरन्तरता स्वरूप (२०१०-२०१५) पनि स्वास्थ्य र पोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउने लक्ष्य सहित हाल संचालन भईरहेका छन्। नेपालमा बढि मात्रामा रहेको कुपोषण र यसका कारणहरू, यसबाट हुने परिणाम र हाल देशको पोषणको स्थितिलाई मध्यनजर गरि यसलाई सम्बोधन गर्ने हेतु सहित सन् २००४ मा राष्ट्रिय पोषण नीति र रणनीतिहरू लागु भई कार्यान्वयन भईरहेका छन्। यस लगत्तै ५ वर्ष मुनिका बालबालिका र प्रजनन उमेरका महिलाहरूको पोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउन सन् २००७ मा पोषण सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्य योजना समेत लागु भईरहेको छ। वर्तमान राष्ट्रिय पोषण कार्यक्रमहरूमा प्रोटिनको कमीले हुने कुपोषणको रोकथामको लागि वृद्धि अनुगमन, सुक्ष्म पोषक तत्वको कमीको नियन्त्रण, मातृ तथा नवजात शिशुका लागि सुक्ष्म पोषक तत्व कार्यक्रम (IMNMP) र शिशु तथा बाल्यकालीन पोषण सम्बन्धि परामर्शको प्रबर्द्धन समावेश गरिएको छ।

ग. पोषण स्तरोन्नति रूपरेखा [SUN framework]

सबैले पोषणयुक्त खाना खान पाउनु पर्ने अधिकारको सिद्धान्तको आधारमा पोषण स्तरोन्नति अभियान सुरु भएको हो। यस अभियानले संयुक्त रूपमा पोषणलाई सुधार गर्ने प्रयासको लागि सरकार, नागरिक समाज, संयुक्त राष्ट्र संघ, दातृ निकाय व्यापार क्षेत्रका र अनुसन्धानकर्ताहरूलाई एक जुट गराउने प्रयास गरेको छ। कुपोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउन पहल तथा प्रयासका लागि राष्ट्रिय स्तरका अगुवा नेताहरूलाई समेत पोषणका मुद्दाहरूको छलफलमा समावेश गराई पोषणलाई प्राथमिकतामा पार्न पनि यस अभियानले मद्दत गर्दछ। पोषण सम्बन्धी लक्ष्य संयुक्त रूपमा हासिल गर्नका लागि पोषण स्तरोन्नति अभियानमा विभिन्न देशहरूका विभिन्न संस्थाहरू बीच साभेदारी र समन्वयमा कार्यक्रमहरू संचालन भइरहेको छ र साथै सही नीतिहरू तर्जुमा गरेका छन्। यसका साथै पोषणलाई प्रभावकारी रूपमा बढावा दिनका लागि महिला सशक्तिकरणमा लक्षित गरी श्रोत परिचालन पनि गरिरहेका छन्।

हालसम्म अन्तराष्ट्रिय रूपमा पोषण स्तरोन्नति अभियानमा राष्ट्रहरूले प्रतिबद्धता जाहेर गरिसकेका छन् र नेपालले पनि अभियानमा प्रतिबद्धता जाहेर गरिसकेको छ। नेपालमा बहुक्षेत्रीय पोषण योजनालाई पोषण स्तरोन्नति अभियानको एक अत्यन्त उदाहरणीय अभियानको रूपमा लिन सकिन्छ। यस अभियानमा तोकिएका सरकारी व्यक्ति/संस्थाको नेतृत्वमा सबै सरोकारवालाहरू र सरकारी निकायहरू साभ्भा नतिजा ल्याउन संलग्न भएका छन्। बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाले सरकारका विभिन्न क्षेत्रहरूलाई एकिकृत गरी दीर्घकालीन प्रतिकारात्मक तथा उपचारात्मक रणनीति अनुसार पोषणसँग सम्बन्धित कार्ययोजनालाई व्यवस्थापन गर्न बढावा दिन्छ। नेपाल सरकारले कुपोषणबाट जनताको राम्रो जीवनयापन र देशको आर्थिक विकासमा पर्न जाने असरको पहिचान गरि प्राथमिकतामा राखेको छ। फलस्वरूप पोषणलाई बढावा दिनका लागि एउटा वृहत् नीति र रणनीति समेत तयार पारिसकेको छ। साथै सरकार र दातृ निकायहरूले पोषणलाई एउटा मानवीय मुद्दा मात्र नमानेर दिगो रूपमा यसलाई सुधार गर्न विकासकै मुद्दामा समावेश गरेका छन्। नेपालमा पोषण सम्बन्धी

कार्यक्रमहरु आमा तथा शिशुहरुका एक हजार जोखिमपूर्ण दिनमा लक्षित छन् । यसलाई अवसरको सञ्जाल (window of opportunity) (गर्भधारणको समय देखि शिशु २ वर्षको हुदा सम्म) पनि भनिन्छ । पोषणलाई बढावा दिने उद्देश्यले सामुदायिक स्तरमा संचालन भईरहेका कार्यक्रमहरुले अझै गति लिन सकिरहेका छैनन् । त्यसकारण यस अभियानमा संलग्न संस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरु संचालन गर्न जरुरी भईसकेको छ । त्यसै गरि पोषणलाई बढावा दिन गरिएको एकिकरणको प्रयास मा नागरिक समाजको संलग्नता पनि निकै कम देखिएको छ । पैरवी गर्नको लागि विभिन्न तहमा पोषणका निपुण तथा कुशल व्यक्तित्वहरुको पहिचान गर्न पनि आवश्यक भएको छ ।

घ. बहुक्षेत्रीय पोषण योजना [Multi-sector Nutrition Plan -MSNP]

नेपाल सरकारले कुपोषण जस्ता दीर्घकालीन समस्यालाई घटाई समूचित सामाजिक तथा आर्थिक विकास गरि स्वस्थ मानव संसोधन सुनिश्चित गर्ने उद्देश्य राखी राष्ट्रिय बहुक्षेत्रीय पोषण योजना (२०१३-२०१७) ल्याएको छ । यसले आगामी ५ वर्ष भित्र मातृ तथा बालबालिकाहरुको पोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउने लक्ष्य राखेको छ । यसको फलस्वरूप मातृ शारीरिक तौल सूचक [Body Mass Index (BMI)] सुधार हुनुका साथै बालबालिकाहरुको ख्याउटेपन मा समेत कमी आउने अपेक्षा गरिएको छ ।

पोषणको असर प्रत्यक्ष रुपमा स्वास्थ्य, शिक्षा र आर्थिक उत्पादकत्वमा हुन्छ । तैपनि पोषणको महत्वको बारेमा आम जनता तथा सरकारको समन्वयमा कमि र बहुक्षेत्रीय साभेदारीमा पनि निकै कमी पाईएको छ । यसको अलावा यस तर्फ आर्थिक तथा मानवीय श्रोतको लगानी पनि अपर्याप्त छ । तसर्थ बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको सफल कार्यान्वयनको लागि सम्बन्धित क्षेत्र र सरोकारवालाहरुको प्रभावकारी र दिगो समन्वयको आवश्यकता अत्यन्त जरुरी हुनुका साथै कुपोषणका कारक तत्वहरुलाई सम्बोधन गर्नका लागि यी क्षेत्रहरुले मुख्य साधकको रुपमा कार्य गर्न सक्तछन् । पोषणमा भएको प्रगतिलाई निगरानी गर्नको लागि बहुक्षेत्रीय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिलाई पनि बढावा दिन जरुरी भएको छ । बहुक्षेत्रीय अवधारणाका आधारमा यस योजनालाई लागु गर्नका लागि सबै क्षेत्रका हरेक तहमा क्षमता अभिवृद्धि गरि उनीहरुको प्रतिवद्धता जनाउन र समन्वयन बढाउन समेत जरुरी भएको छ ।

ड. बालबालिकाहरुको भोकमरी र कुपोषण विरुद्धको नविकरणीय प्रयास (Renewed Efforts Against Child Hunger and Under nutrition - REACH)

सन् २००८ मा कृषि तथा खाद्य संगठन (FAO), युनीसेफ(UNICEF), विश्व स्वास्थ्य संस्था (WHO) र विश्व खाद्य कार्यक्रम (WFP) हरुले संयुक्त रुपमा बालबालिकाहरुको भोकमरी र कुपोषण विरुद्धको नविकरणीय प्रयास (Renewed Efforts Against Child Hunger and Under nutrition- REACH) को स्थापना गरेका हुन । पछि गएर कृषि विकासको लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (International Fund for Agriculture Development- IFAD) यसमा सल्लाहकारको रुपमा संलग्न भएको हो । बालबालिकाहरुको भोकमरी र कुपोषण विरुद्धको नविकरणीय प्रयास (Renewed Efforts Against Child Hunger and Under nutrition-REACH) कार्यक्रम संचालन गर्ने संस्था नभई बहुक्षेत्रीय पोषणका सुशासनका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र अन्य संस्थाहरुलाई समेत कार्यक्रम संचालनका लागि मार्ग दर्शन गर्ने उत्प्रेरकको रुपमा पनि कार्य गर्दछ । REACH ले तुलनात्मक फाईदाका लागि व्यक्ति र संयुक्त राष्ट्रका संस्थाहरुलाई एकै ठाउँमा ल्याई गैर सरकारी संस्था, बौद्धिक जमात, नीजि क्षेत्र र दातृनिकायहरु बीचको साभेदारीलाई अधि बढाउने प्रयास पनि गर्दछ । सिसान र बालबालिकाहरुको भोकमरी र कुपोषण विरुद्धको नविकरणीय प्रयासले संयुक्त रुपमा र समन्वयमा पोषण

सम्बन्धी कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा संचालनको लागि प्रयत्न गर्न सक्तछन् । REACH ले पोषणको क्षेत्रमा परेको प्रभाव सुनिश्चित गर्नका लागि अनुभव र सिकेका पाठहरूलाई नेपालमा प्रयोग गर्न समेत मद्दत पुऱ्याउन सक्तछ ।

च. पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (Civil Society Alliance for Nutrition, Nepal (CSANN)

पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (सिसान) प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा राष्ट्रिय, जिल्ला एवं समुदाय स्तरका पोषणका कार्यक्रमहरू संचालन गरि सहयोग गरिरहेका नागरिक समाज संस्थाहरूको सञ्जाल हो । यो सञ्जाल पोषण स्तरोन्नति अभियानलाई लक्षित गरि सन् २०१४ को मार्च महिनामा स्थापना गरिएको हो । यस सञ्जालमा समुदाय स्तरमा रहेर विभिन्न क्षेत्रहरूमा जस्तै पोषण, शुद्ध खानेपानी, सरसफाई, स्वस्थ जीवनयापन, शिक्षा, स्थानिय विकास तथा सहरी विकाससँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू संचालन गरिरहेका संस्थाहरू समावेश छन् । शसक्त, चलायमान र समन्वयकारी नागरिक समाजको सिर्जना गरि नेपालका जनताहरूको पोषणको स्तरमा दिगो विकास गर्न बढावा दिनु सिसानको लक्ष्य रहेको छ । यसबाट देशको मानवीय, सामाजिक र आर्थिक विकासको लागि बहुक्षेत्रीय पोषणसँग सम्बन्धित विषयवस्तुहरूलाई थप उर्जा प्रदान गर्न समेत मद्दत गर्दछ ।

बहुक्षेत्रीय पोषणसँग सम्बन्धित विषय वस्तुहरू प्रति नीति निर्माताहरूको ध्यानाकर्षण गराई नेपालमा पोषण अभियानमा नागरिक समाजको शसक्त, समन्वयात्मक तथा समावेशी सहभागिता गराउनु यस सञ्जालको उद्देश्य रहेको छ । यसका साथै सरकारी र सम्बन्धित क्षेत्रहरूको पोषणका बारेमा चेतना अभिवृद्धि गरि यसका लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक श्रोत बढाउन मानवीय, सामाजिक तथा आर्थिक विकासका लागि पोषणसँग सम्बन्धित सुशासनलाई सुधार गर्नु पनि यस सञ्जालको उद्देश्य रहेको छ । राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमहरूमा पोषणको परिणामलाई वृद्धि गराउनका लागि पनि यसले पैरवी गर्दछ ।

२. पैरवी तथा संचार रणनीति

यस रणनीतिले संयुक्त साभेदारीको ढाँचा, मुख्य मुद्दा, लक्षित समूह, क्रियाकलापहरू, पैरवीका तौर तरिका र पोषणसँग सम्बन्धित पैरवी र संचार सम्बन्धि कार्यहरूका लागि नागरिक समाजहरूको भूमिका र जिम्मेवारी प्रष्टसँग व्याख्या गर्ने उद्देश्य राखेको छ । यस रणनीतिले पैरवी, सामाजिक परिचालन र व्यवहारमा परिवर्तन आउने संचारका लागि गतिशिल ढाँचा पनि उपलब्ध गराएको छ । यस रणनीतिले सबै तहमा सूचना तथा संदेशहरू प्रभाव भईरहेको कुरा पनि सुनिश्चित गर्दछ ।

क. सिसानको पैरवी तथा संचार रणनीति निर्माणको औचित्य

नेपालमा विभिन्न तहमा थुप्रै पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन भईरहेका भए तापनि खासै उपलब्धि भने देखिएको छैन । पोषणका क्षेत्रमा अझै धेरै मुद्दा तथा चुनौतिहरू छन् र पोषण सम्बन्धी सूचाङ्कमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन यी मुद्दा तथा चुनौतीहरूलाई सामना गर्न अविलम्ब ध्यान पुराउन जरुरी भएको छ । अहिले भएका संचारका माध्यमहरूलाई पनि अझ बढावा दिन जरुरी भएको छ । विभिन्न सरोकारवालाहरू बीचको समन्वय पनि अपर्याप्त छ, जस्तै नागरिक समाजहरू बीचको समन्वयमा पनि कमी भएकोले पोषणका कार्यक्रमहरूको प्रभावकारीतामा कमी आएको छ । देशभर पोषण सम्बन्धी चेतनाको कमी छ । त्यसैले सिसानले नागरिक समाज संस्थाहरूको पोषण सम्बन्धी क्रियाकलापहरूलाई पैरवी र समन्वय गर्ने ठाउँ समेत उपलब्ध गराउँदछ र पैरवी र संचार रणनीतिले यी समस्याहरूलाई सम्बोधन समेत गर्दछ ।

यसले नेपालमा पोषण सम्बन्धी अभियानमा नागरिक समाज संस्थाहरूको गुणस्तरीय, वृहत् र समावेशी सहभागितालाई वृद्धि गर्न समेत सहयोग पुराउँदछ । यसले सरकारी र सम्बन्धित क्षेत्रहरूको पोषण प्रतिको बुझाइमा समेत अभिवृद्धि गर्दछ र पोषण केन्द्रित परिणाम बढाउनका लागि पैरवी गरि गर्भवती महिला, आमा, शिशु तथा उनीहरूका परिवारहरूको व्यवहारमा समेत परिवर्तन ल्याउनका लागि मद्दत समेत पुग्छ ।

त्यस कारण, नीतिगत तहमा नीति परिवर्तन गर्नका लागि पैरवी र संचार महत्वपूर्ण हुन्छ र मानिसहरूको व्यवहारमा परिवर्तन गरि उनीहरूको जीवनयापनमा सुधार ल्याउन सकिन्छ । शिशु तथा महिलाहरूको पोषणको स्थितिमा परिवर्तन सुनिश्चित गर्नका लागि राष्ट्रिय, जिल्ला तथा सामुदायिक स्तरमा पैरवी र संचार सम्बन्धी क्रियाकलापहरू संचालन गर्न आवश्यक भएको छ । तसर्थ नेपालमा पोषणलाई बढावा पोषण स्तरोन्नतिले दिनका लागि पैरवी र संचारका लागि मार्गदर्शन दिन सिसनाले यस पैरवी र संचार रणनीतिको विकास गर्न पहल गरेको हो । यस रणनीतिले पैरवी र वकालत द्वारा सामाजिक परिचालन र व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउन केन्द्रित रहि केन्द्रीय, जिल्ला तथा सामुदायिक स्तरमा पोषणका लागि सुशासनमा सुधार गर्न समेत मद्दत गर्दछ ।

ख. रणनीति निर्माणको प्रक्रिया

यस पैरवी र संचार रणनीति मुख्य-मुख्य सरोकारवालाहरू, पोषण सम्बन्धी विशेषज्ञहरू र नागरिक समाज सञ्जालको कार्यसमिति र सदस्यहरू बीच भएको वृहत् छलफलबाट तयार पारिएको हो । यस रणनीतिको अवधारणा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरि उनीहरूको सहमतिमा अपनाईएको हो । गोदावरीमा भएको दुई दिने कार्यशाला गोष्ठीमा सरोकारवालाहरूको सहभागिता रहेको थियो । पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्दा आउन सक्ने बाधा-अड्चन तथा मुख्य मुद्दा तथा चुनौतिहरू पत्ता लगाउनु उक्त गोष्ठीको उद्देश्य रहेको थियो । यसको अलावा पत्ता लगाईएका यी मुद्दा तथा चुनौतिका आधारमा लक्षित समूह पत्ता लगाउन, रणनीतिहरूको विकास गर्न पैरवीका तौर तरिका, पैरवी र संचारका लागि संदेश र संचारका माध्यमहरू समेत तयार गर्न समूह छलफल समेत गरिएको थियो । गोष्ठी पछि सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग सर-सल्लाहका लागि बैठक पनि आयोजना गरिएको थियो । बैठकमा नागरिक समाज सञ्जालसँग संयुक्त तत्वावधानका लागि आवद्ध भएका संस्थाहरूको भविष्यका अवसरहरू पत्ता लगाउनका लागि पनि प्रेरित गरिएको थियो ।

ग. रणनीतिका विषयवस्तुहरू

यस रणनीतिले नेपालको पोषणको स्थिति, विद्यमान पोषणसँग सम्बन्धित नीतिहरू, पोषण स्तरोन्नतिको ढाँचाको संक्षिप्त जानकारी प्रदान गर्नुका साथै राष्ट्रिय, जिल्ला स्तरीय तथा सामुदायिक स्तरमा पत्ता लगाईएका मुख्य-मुख्य मुद्दा तथा चुनौतिहरूलाई समेत सम्हालित गरेको छ र पोषणको क्षेत्रमा पत्ता लगाईएका मुद्दा तथा चुनौतिहरूलाई सम्बोधन गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्न सक्ने प्रभावशाली व्यक्तिहरूको पहिचान समेत गरीएको छ । यसमा लक्षित समूहलाई मध्यनजर गरि तयार गरिएको क्रियाकलापहरू पनि समावेश गरिएको छ । यस रणनीतिमा विस्तृत क्रियाकलापहरूका साथै सामाग्री/साधन तथा पैरवी, सामाजिक परिचालन र व्यवहारमा परिवर्तन गर्ने संचारमा केन्द्रित हरेक लक्षित समूहका लागि विकास गरिएको अनुगमनका सूचाङ्कहरू पनि समावेश गरिएका छन् । नागरिक समाज सञ्जालको कार्यक्रम कार्यान्वयन योजना, संचारका मुख्य-मुख्य संदेशहरू र यसका माध्यमहरूलाई प्रभावकारी रूपमा संचालनका सुनिश्चितताका दृष्टान्तहरू समेत रणनीतिमा उल्लेख गरिएका छन् ।

घ. पैरवी तथा संचार रणनीतिका उद्देश्यहरू

नेपालमा पोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउन र बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको लक्ष्य प्राप्त गर्न वकालत तथा पैरवी गरी नीति नियम कार्यन्वयन गर्न सम्बन्धित निकायहरूलाई सक्रिय गराउन अति आवश्यक छ। यसै आवश्यकताको साथ सिसानले राष्ट्रिय, जिल्ला र समुदायमा विद्यमान कुपोषणका मुद्दाहरूमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन लक्षित समूहहरूका लागि पैरवी रणनीति तयार गरिएको हो। यस रणनीतिका उद्देश्यहरू निम्न रहेका छन्।

- सञ्जालका मुख्य क्रियाकलापको रूपमा पैरवी र संचारलाई मूल धारमा ल्याउने
- राष्ट्रिय, जिल्ला र सामुदाय स्तरमा पोषणलाई बढावा दिन वृहत्तदर रूपमा पोषण संवेदनशील कार्यक्रमहरू संचालनका लागि पैरवी र जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने
- पोषणका मुख्य मुद्दाहरू, लक्षित समूह र आवश्यक पैरवी र जनवकालतका लागि सामाजिक परिचालन, व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउन पैरवीका तौर तरिकाहरू पत्ता लगाउने
- पोषण सम्बन्धी मुद्दाहरूमा बहुक्षेत्रीय दुई वर्षे प्रभावकारी कार्य योजना मार्फत नीति निर्माता, सरकारी अधिकारीहरू, शैक्षिक संस्था, संचार माध्यम र पत्रकारहरूलाई संवेदनशील बनाउने
- नेपालका विभिन्न तहमा संचालन गरिने समन्वयात्मक पोषण स्तरोन्नतिका क्रियाकलापहरूको सुनिश्चितताका लागि सरकारी प्रयत्नमा सहयोग गर्ने
- नीति निर्माणमा प्रभाव पार्नका लागि पोषणमा काम गरिरहेका नागरिक समाज संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- नेपालमा कुपोषण र बहुक्षेत्रीय पोषण योजना प्रति देखाईएको समर्थनका लागि पैरवी तथा अनुगमन गर्ने र अझ प्रभावकारी गर्न नेपाल सरकारलाई समय-समयमा सल्लाह र प्रतिवेदन उपलब्ध गराउन नागरिक समाजलाई परिचालन गर्ने
- नागरिक समाजहरू बीच समन्वयात्मक रूपमा संचालन भईरहेका क्रियाकलापहरूलाई सुधार गर्नका लागि श्रोत परिचालन गर्न प्रभावकारी संचार माध्यमद्वारा सूचना प्रवाह गर्ने
- प्रभावकारी आन्तरिक तथा बाह्य (दुई तर्फी) संचार को विकास गर्ने
- विभिन्न तहमा प्रवाह गरिने पोषणसँग सम्बन्धित संचारका संदेशहरू पत्ता लगाउने

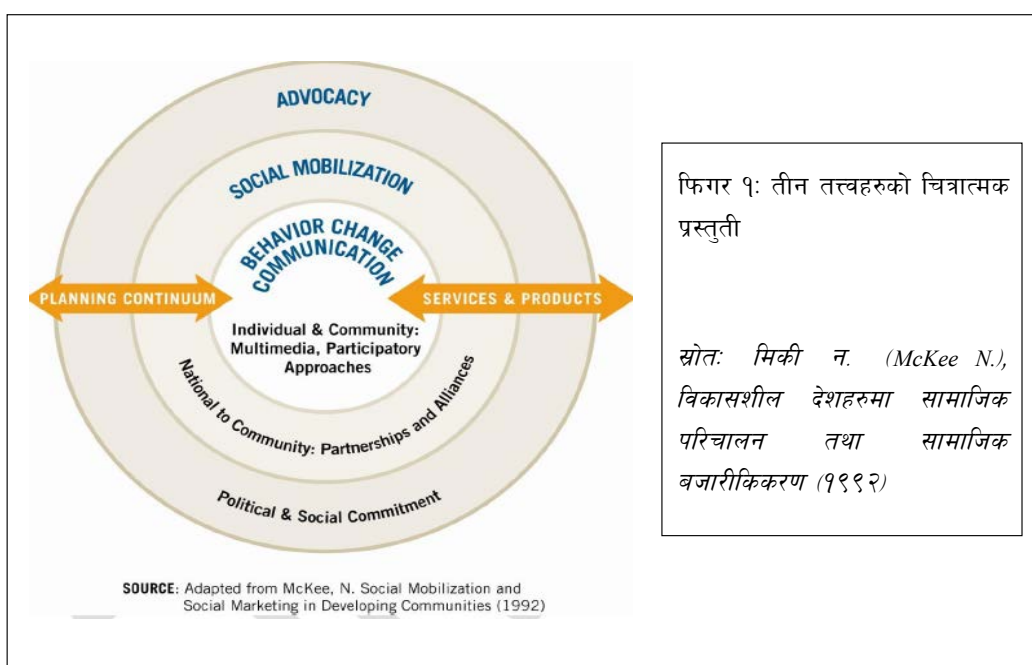
ड. अपेक्षित परिणामहरू

- (१) सिसानको दुई वर्षे कार्य योजनाको मूल धारमा ल्याईएका पैरवी र संचारका क्रियाकलापहरू
- (२) विभिन्न तहमा पोषण विशेष र संवेदनशील क्रियाकलापहरूका लागि पैरवीमा अभिवृद्धि
- (३) विभिन्न तहमा मुख्य मुद्दाहरू, लक्षित समूह, पैरवीका क्रियाकलाप, तौर तरिका र संचारका संदेशहरूको पहिचान
- (४) पोषणका मुद्दाहरूमा मुख्य-मुख्य सरोकारवालाको बुझाई र समन्वयमा अभिवृद्धि भई यसको पैरवी गर्नका लागि सरोकारवालाहरूको संलग्नता बढेको
- (५) नागरिक समाज संस्थाहरूमा पोषण र पैरवी सम्बन्धि क्षमतामा वृद्धि

- (६) स्थापित प्रभावकारी आन्तरिक र बाह्य संचारका माध्यमद्वारा सूचना प्रवाह
- (७) पोषण स्तरोन्नतिको विभिन्न तहका क्रियाकलापहरूमा सरकारी र नागरिक समाजको समन्वयात्मक भूमिका रहेको
- (८) नागरिक समाजहरूबीच बहुक्षेत्रीय पोषण योजना र पोषण स्तरोन्नति का क्रियाकलापहरूको समन्वयमा सुधार
- (९) नेपालमा कुपोषण र बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाका लागि पैरवी गर्न तथा यसबारे निगरानी राख्न नागरिक समाजहरूको पर्याप्त मात्रामा परिचालन भएको
- (१०) पोषण सम्बन्धी पत्ता लगाईएका मुख्य-मुख्य मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि नागरिक समाज सञ्जाल को दुई वर्षे कार्ययोजना तयार भएको

च. प्रमुख रणनीतिक विषय वस्तुहरू

पोषणमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउनका लागि वृहत् अवधारणाको आवश्यकता पर्दछ। यस अवधारणा भित्रका तीन वटा मुख्य तत्त्वहरूले पोषणलाई संयुक्त रूपमा गति प्रदान गर्दछ।

पैरवी: पैरवीले राजनीतिक, आर्थिक तथा सामाजिक पद्धति भित्र पोषण सम्बन्धी क्षेत्रमा अपनाईएको सरकारी नीति र श्रोत तोक्ने निर्णयहरूमा प्रभाव पार्ने उद्देश्य लिएको हुन्छ। त्यसैले यसले पोषण प्रति सकारात्मक परिवर्तनका लागि श्रोत वृद्धि गर्न तथा सरकारी तथा सामाजिक प्रतिबद्धतालाई बढाउन समेत प्रयत्न गर्दछ।

सामाजिक परिचालन: सामाजिक परिचालन एउटा यस्तो प्रक्रिया हो जसले राष्ट्रिय, जिल्ला तथा समुदायका पोषणसँग सम्बन्धित सरोकारवाला तथा यसका गठबन्धनहरूको ठुलो जमातलाई संलग्नताका लागि अभिप्रेरित गरि समन्वयात्मक रूपमा सामूहिक कार्य गर्नका लागी योजनाबद्ध संदेश लिएर जनता माझ पुग्न मद्दत गर्दछ। यसले वृहत् रूपमा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई संलग्न गराई पोषणमा सुधार गर्ने प्रयासका लागि पारस्परिक रूपमा सहयोग समेत गर्दछ।

व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने संचार: यो तत्त्व पोषणका लक्षित समूहहरूको ज्ञान, धारणा र व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने तर्फ केन्द्रित रहेको छ ।

यस रणनीतिक ढाँचाको बाहिरी घेराले बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि सहयोग गर्न पैरवीको आवश्यकता दर्शाउँछ । पोषणका लागि गरिने संयुक्त तथा सर्वसम्मत पैरवीले यस्ता प्रयासहरूको प्रभावकारितामा समेत अधिकतम वृद्धि ल्याउन सहयोग गर्दछ ।

(चित्र नं. १ को भित्रि घेरामा देखाईएको सामाजिक परिचालन र व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने संचारका हाल संचालन भईरहेका कार्यक्रमहरूले नेपालमा पोषणको स्थिति अध्यावधिक गर्दछ ।)

३. लक्षित समूह वर्गीकरण

लक्षित समूहहरूले सकारात्मक वा नकारात्मक परिवर्तन ल्याउनका लागि प्रभावशाली भूमिका निर्वाह गर्न सक्छन् । यी लक्षित समूहहरूलाई निम्न बमोजिम तीन वटा समूहमा वर्गीकरण गरिएको छ ।

धेरै असर परेकाहरू: कुपोषणबाट धेरै असर परेका मानिसहरू यस समूहमा पर्दछन् । उदाहरणका लागि गर्भवती महिला र २ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरू

प्रत्यक्ष रुपमा प्रभाव पार्ने जनसंख्या: २ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई स्याहार-सुसार गर्ने व्यक्ति; गर्भवती महिलाका श्रीमान; शिक्षक र विद्यालयका प्रशासकहरू; राजनैतिक, परम्परागत र धार्मिक नेताहरू र सेवा प्रदायकहरू यस समूहमा पर्दछन् ।

अप्रत्यक्ष रुपमा प्रभाव पार्ने जनसंख्या: नीति निर्माता, सरकार, नागरिक समाज, शैक्षिक क्षेत्र र संचार जगत् यस समूह भित्र पर्दछन् ।

पैरवी र संचार रणनीतिले राष्ट्रिय, जिल्ला तथा समुदाय तहमा पोषणको क्षेत्रमा अप्रत्यक्ष रुपमा प्रभाव पार्न सक्ने महत्वपूर्ण भूमिका भएका समूह माझ पुग्ने अपेक्षा राखेको छ । यस्ता समूहहरूमा पुग्ने लक्ष्य राखिएमा गर्भवती महिला र २ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरू जस्ता अति असर परेका व्यक्तिहरूमा परिवर्तन ल्याउन नीति निर्माण र सहि कार्यान्वयनले मद्दत पुग्न जान्छ । पैरवी, सामाजिक परिचालन र व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने संचार गरी ३ वटा तत्त्वहरूमा मुख्यतः केन्द्रित हुनेछ । यी तीनै वटा तत्त्वहरूले संयुक्त रुपमा अति असर परेकाहरूलाई लक्षित क्रियाकलापहरू संचालन गर्न तथा यसका लागि प्रत्यक्ष रुपमा प्रभाव पार्न सक्ने व्यक्तिहरूलाई समेत संलग्न गराउन सकिन्छ ।

यस रणनीतिमा उल्लेख गरिएका अप्रत्यक्ष रुपमा प्रभाव पार्न सक्ने समूहहरू निम्न बमोजिम छन् :

नीति निर्माता: नीति निर्माताहरू जसमा राष्ट्रिय योजना आयोगका सदस्यहरू, विभिन्न मन्त्रालयका सचिवहरू, पोषणका लागि तोकिएका व्यक्तिहरू, विभागीय प्रमुख, कार्यक्रम प्रमुख, संसद, निर्वाचन आयोग र राजनैतिक पार्टीहरूलाई पोषणको क्षेत्रमा भएको अध्यावधिक सकारात्मक तथा नकारात्मक परिवर्तनहरूका बारेमा सक्षम बनाई उनीहरूको प्रतिबद्धता सुनिश्चित गर्ने । पोषणलाई पैरवी गर्न तथा आवश्यक नियम कानून बनाउन र सो को कार्यान्वयन गर्नमा उनीहरूको शक्तिशाली भूमिका रहेको हुन्छ । त्यसकारण पोषणको क्षेत्रमा भएका कार्यक्रमहरूलाई बढाउन उनीहरूको प्रतिबद्धताले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ ।

विभिन्न तहका सरकारी निकायहरू: सरकारी निकायहरू जस्तै जिल्ला जन स्वास्थ्य कार्यालय, जिल्ला विकास समिति, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, महिला तथा बालबालिका कार्यालय, जिल्ला कृषि कार्यालय र गाउँ विकास समितिको प्रतिवद्धताले पोषण सम्बन्धि सूचना प्रणाली र क्रियाकलापहरूलाई अनुगमन र मूल्याङ्कन गरि पोषणको क्षेत्रमा उल्लेखनीय परिवर्तन ल्याउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्न सक्दछन् ।

नागरिक समाज: नागरिक समाज संस्थाहरू जस्तै विभिन्न गैर सरकारी संस्था, सामाजिक संस्थाहरू, धार्मिक संस्थाहरू, शैक्षिक संस्था, संचार क्षेत्र, विकास साभेदार संस्थाहरूको राजनैतिक प्रतिवद्धतालाई बढावा दिने, नीति निर्माणमा संलग्नता, रहने कार्यक्रमहरूको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन र अनुगमन तथा पृष्ठपोषणमा महत्वपूर्ण भूमिका हुनुका साथै पोषणका सबै क्षेत्रहरूमा यस्ता संस्थाहरूको व्यापक पहुँच समेत हुन्छ । यी संस्थाहरूले पोषणलाई बढावा दिनका लागि समन्वयका साथै सम्बन्ध विस्तार समेत गर्न सक्दछन् । पोषण सम्बन्धी कार्यक्रम दिगो रूपमा कार्यान्वयनका लागि विकास साभेदार संस्थाहरूको भूमिका र सहयोग अतिनै महत्वपूर्ण हुन्छ ।

पत्रकार र संचार क्षेत्र: पत्रकार र संचार क्षेत्रले जनमतमा महत्वपूर्ण प्रभाव पारेका हुन्छन् र राष्ट्रिय नीतिहरू निर्माणमा समेत सकारात्मक वा नकारात्मक असर पार्न सक्दछन् । तसर्थ पत्रकार, रेडियो र टेलिभिजनका प्रस्तोता हरूलाई समयमै वास्तविक मुद्दाका बारेमा सही सूचना उपलब्ध गराएमा सान्दर्भिक र सकारात्मक सन्देशहरू प्रभाव गर्न मदत मिल्दछ । संचार माध्यमलाई कार्यक्रमको विभिन्न तहमा संलग्न गराउँदा सबै सरोकारवालाहरूलाई प्रभावकारी र सक्रिय बनाई राख्न उनीहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यसका साथै समुदायमा सूचना प्रवाह गर्ने र प्रभाव पार्न स्थानीय स्तरका संचार माध्यमहरू जस्तै पत्रपत्रिका, एफ.एम. रेडियो तथा टेलिभिजनहरू संगसहकार्य गर्न अत्यन्त जरुरी देखिन्छ ।

नीजि क्षेत्र: नीजि क्षेत्र जस्तै शैक्षिक संस्था, व्यावसायिक संघ संस्था तथा विद्यार्थी संगठनहरू सूचना प्रवाह गर्नका लागि महत्वपूर्ण रणनीतिक संस्थाहरू हुन जसले अधिकांश जनसंख्यामा सूचना प्रवाह गर्न मद्दत गर्दछ ।

४. मुख्य मुद्दा तथा चुनौतिहरू

कार्यशाला गोष्ठी र व्यक्तिगत अन्तर्वाताहरूबाट पत्ता लगाईएका मुख्य मुद्दाहरू निम्न बमोजिम छन् :

राष्ट्रिय स्तर

- बहुक्षेत्रीय पोषण योजनामा सम्बन्धी विभिन्न सरोकारवालाहरू बीच समन्वयको कमी
- पोषणको मुद्दालाई विकास र राजनीतिको प्राथमिकतामा नपारिएको
- राजनैतिक पार्टी, संसद र संचार क्षेत्र पोषणका मुद्दामा कम संवेदनशील हुनु
- पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरूका लागि श्रोत विभाजन र उपयोगिता अपर्याप्त भएको
- सरकार, नागरिक समाज र नीजि क्षेत्र र आफ्नो भूमिका र जिम्मेवारी प्रति कम पारदर्शी र जवाफदेही भएको
- सरकार, नागरिक समाज, नीजि क्षेत्र र संचार क्षेत्रमा पोषण सम्बन्धि बुझाइमा अपर्याप्तता
- नीतिगत पैरवी, बजेट विश्लेषण, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नका लागि नागरिक समाजको क्षमतामा कमी

जिल्ला स्तर

- जिल्ला स्तरीय सम्बन्धित संस्थाहरु र सरोकारवालाहरु बीच समन्वयको कमी
- पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन स्तरीय नहुनु
- पोषण सम्बन्धी मुद्दाहरु, समाचार तथा प्रतिवेदन प्रचार प्रसार तथा प्रकाशनमा संचार क्षेत्रको कम संलग्नता
- पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरुका लागि श्रोत विभाजन र उपयोगमा कमी भएको
- बहुक्षेत्रहरुमा पोषण प्रति अपनत्व नपाईएको
- हाल संचालन भईरहेका पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरुको अनुगमन र मूल्याङ्कन अपर्याप्त भएको
- स्वास्थ्य बाहेक अन्य क्षेत्रहरुमा कार्यक्रम संचालन गरिरहेका विभिन्न क्षेत्रका सरकारी निकाय जस्तै जिल्ला विकास समिति, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, कृषि र पशु विकास कार्यालय, नीजि क्षेत्र र नागरिक समाजहरुमा पोषणका सम्बन्धि समान बुझाईमा कमी भएको

गा.वि.स / समुदायस्तर

- समुदायमा भएका विभिन्न सरोकारवालाहरु र स्थानीय नेताहरु बीच सूचना प्रभावमा कमी
- समुदायमा आधारित संस्थाहरु र स्थानीय नेताहरु (परम्परावादी, धार्मिक तथा राजनैतिक) बीच समन्वयको कमी
- पोषण सम्बन्धी नीतिहरुको कमी
- पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरु धेरै कम मात्रामा संचालन भएका
- गा.वि.स को बजेट विभाजनमा पोषणलाई प्राथमिकता नदिईएको
- स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रममा व्यवस्थापन समिति सक्रिय नभएको
- समुदायमा रहेका मानिसहरु, सामुदायिक संस्थाहरु, नेताहरु (परम्परावादी, धार्मिक तथा स्थानीय) मा पोषण सम्बन्धी समान बुझाईमा कमी
- बालबालिका र महिलाको पोषण विषयमा पुरुषहरुको संलग्नता र सहभागिता धेरै कम भएको

५. पैरवी र संचार रणनीतिका क्रियाकलापहरू

पैरवी र संचार रणनीतिका क्रियाकलापहरू विभिन्न लक्षित समूहहरूका खास मुद्दाका आधारमा तयार पारिएका छन् । एउटा स्तरीय नमूना तयार पारि बाधा, उद्देश्य, तौर तरिका, सामग्री र क्रियाकलापहरू तय गरिएका छन् । पोषणका लागि सबै सरोकारवालाहरूलाई परिचालन गर्न र यस प्रति उनीहरूको रचनात्मक परिवर्तनका लागि क्रियाकलापहरू तीन वटा तत्वहरूको आधारमा तय गरिएका छन् । पैरवीले सबै लक्षित समूहबाट प्रतिबद्धता सुनिश्चित गर्दछ, भने सामाजिक परिचालनले सबै लक्षित समूहबाट सामुहिक रूपमा कार्य गर्नका लागि वृहत् रूपमा सहभागिताको सुनिश्चितता गर्दछ, त्यसै गरि व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने संचारले ज्ञानको अभिवृद्धि गर्नुका साथै प्रवृत्ति तथा व्यवहारमा समेत परिवर्तन गरि पोषणका क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन प्रयत्न समेत गर्दछ । पैरवी र पोषण सम्बन्धी संचार रणनीतिका क्रियाकलापहरूलाई निम्न बमोजिम स्तरीय नमूनामा तयार पारिएका छन् ।

लक्षित समुह	नीति निर्माता (राष्ट्रिय योजना आयोग, मन्त्रालयका सचिवहरू, पोषणका लागि तोकिएका व्यक्ति, विभागीय प्रमुख, कार्यक्रम प्रमुख, सांसद, निर्वाचन आयोग र राजनैतिक पार्टीहरू)
बाधाहरू कुपोषणको समस्या र यसबाट भविष्यमा पर्न सक्ने असरका बारेमा अपर्याप्त ज्ञान र विभिन्न क्षेत्रहरू बीच समन्वयको कमी पोषणका क्षेत्रमा माग अनुसार नभई सिमित मात्रामा श्रोतको विभाजन र उपयोग भएको पोषणलाई विकास र राजनैतिक मुद्दाको रूपमा नलिईएको क्षेत्रिय कार्यक्रमहरूमा मात्र बढी केन्द्रित भएको ।	
उद्देश्य पोषणलाई विकास तथा राजनैतिक मुद्दाको रूपमा लिनका लागि सम्बन्धित सरकारी निकाय र राजनैतिक क्षेत्रहरूको प्रतिबद्धता बढाउने	
क्रियाकलापहरू पैरवी (१) वर्तमान पोषणको स्थिति, अनुभव र सिकिएका पाठहरूका बारेमा राजनैतिक दल, सांसदहरू र निर्वाचन आयोगसँग छलफल कार्यक्रम आयोजन गर्ने (२) विभिन्न मन्त्रालयहरूमा पोषण स्तरोन्नति अभियान र बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको सफल कार्यन्वयनको लागि छलफल गर्न कार्यशाला गोष्ठीहरू आयोजना गर्ने (३) कानून, न्याय तथा संसदिय व्यवस्था मन्त्रालय र अन्य सम्बन्धित मन्त्रालयहरूसँग सम्बन्ध कायम राख्न पोषण सम्बन्धि मस्यौदा टोली गठन गर्ने (४) वर्तमान पोषण सम्बन्धी कानूनलाई संसोधन गर्न मस्यौदा तयार गरि सांसद, राजनैतिक दलका प्रतिनिधि, मन्त्रालय र सरोकारवालाहरूका लागि विभिन्न गोष्ठीहरू आयोजन गर्ने (५) बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाका कार्यन्वयन र यसमा भएको प्रगतिका बारेमा विभिन्न तहमा सार्वजनिक सुनवाईको आयोजन गर्ने	

- (६) निर्वाचन आयोग तथा राजनैतिक दलहरूसँग पोषण सम्बन्धी मुद्दाहरूलाई राजनैतिक घोषणपत्रमा समावेश गराउनका लागि बैठकहरू आयोजन गर्ने
- (७) निर्वाचन आयोग, राष्ट्रिय योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालयसँग रातो किताबमा (Red Book) बजेट समावेश गराउनका लागि बैठकहरू आयोजना गर्ने
- (८) नागरिक समाज, सांसद तथा नीति निर्माताहरूका लागि पोषणको क्षेत्रमा भएको राम्रा उपलब्धिहरूका बारेमा जानकारी गराउन क्षेत्रीय गोष्ठीहरू आयोजना गर्ने
- (९) पोषणका मुद्दाहरूलाई प्राथमिकता दिलाउनका लागि विभिन्न सम्बन्धित मन्त्रालयहरूसँग सम्बन्ध विस्तारका लागि बैठकहरू आयोजना गर्ने
- (१०) नीति निर्माताहरूसँग पोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउनका लागि लिखित प्रतिबद्धता लिने

सामाजिक परिचालन

- (१) पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरूका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने
- (२) नीति निर्माताहरूसँग उनीहरूको भूमिका तथा जिम्मेवारी र दोहोरोपन हटाउनका लागि छलफल गर्न गोलमेच बैठकहरू आयोजन गर्ने
- (३) संसदिय ककस गठन
- (४) श्रोतको उपयोग तथा अधिकतम रूपमा वृद्धि गर्नका लागि अनुभव आदान प्रदान बैठकहरू आयोजन गर्ने

व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने संचार

- (१) विज्ञापन प्रसारण तथा प्रतिवेदनहरू प्रकाशन गर्ने
- (२) पोषण सम्बन्धी समाचारहरू पत्रपत्रिकामा प्रकाशन एवं रेडियो तथा टेलिभिजन मार्फत प्रसारण गर्ने

सामग्री तथा तौर उपकरणहरू

- (१) अनुभव आदान प्रदान गर्नका लागि भ्रमण कार्यक्रमहरू आयोजना गर्ने
- (२) अनुगमन र मूल्याङ्कन
- (३) अनुसन्धान
- (४) ब्रोसर र सूचना तथा शिक्षाका सामग्रीहरू
- (५) सफल कार्यक्रमहरूको कथानक प्रस्तुति

लक्षित समूह	राष्ट्रिय, जिल्ला तथा समुदायक स्तरका सरकारी निकायहरु
बाधाहरु <ul style="list-style-type: none"> पोषणका विषयमा पर्याप्त बुझाईको कमीले यसलाई विकास सम्बन्धी मुद्दाको रुपमा नलिइएको पोषणका बारेमा विभिन्न क्षेत्रहरुको प्रष्ट भूमिका र जिम्मेवारी तथा समझदारीमा कमी भएको क्षेत्रीय मुद्दाहरुलाई प्राथमिकता दिने सम्बन्धमा सरकारी निकायहरुमा आफ्नोपनको अभाव 	
उद्देश्य नेपालमा पोषण स्तरोन्नति अभियान र बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको प्रभावकारी रुपमा संचालनका लागि विभिन्न तहका सरकारी निकायहरुको प्रतिबद्धतालाई वृद्धि गर्ने	
क्रियाकलापहरु	
पैरवी <ol style="list-style-type: none"> (१) पोषण सम्बन्धमा जिल्ला तथा समुदाय स्तरमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्नका लागि पैरवी अभियानहरु संचालन (२) पोषणको स्थिति र कार्यक्रमहरुमा भएका प्रगतिका सम्बन्धमा जानकारी गराउन बैठकहरु आयोजन गर्ने (३) पोषणको स्थिति र अनुसन्धानका नतिजाहरु जनकारी गराउन गोष्ठीहरु आयोजन गर्ने (४) बहुक्षेत्रीय पोषण योजना कार्यन्वयनका सम्बन्धमा अनुगमन र पुनरावलोकन गर्ने (५) बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको आर्थिक श्रोत र खर्चहरुका सम्बन्धमा वार्षिक रुपमा बजेट विश्लेषण गर्ने (६) पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरुको सफल कार्यन्वयन तथा सहयोगको लागि स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिसँग बैठक आयोजना गर्ने (७) जुन १४ मा पोषण दिवस मनाउने 	
सामाजिक परिचालन <ol style="list-style-type: none"> (१) पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमहरुका लागि क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने (२) श्रोतको उपयोग र यसको अधिकतम बाँडफाँडको लागि अनुभव आदान प्रदान गर्ने बैठकहरु आयोजना गर्ने 	
व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने संचार <ol style="list-style-type: none"> (१) तथ्याङ्कहरु प्रसार गर्नुका साथै प्रतिवेदनहरु प्रकाशन गर्ने (२) समाचारहरु पत्रपत्रिका, रेडियो तथा टेलिभिजन मार्फत प्रचार प्रसार गर्ने 	
सामग्री तथा उपकरणहरु <ol style="list-style-type: none"> (१) अनुसन्धानका प्रतिवेदन (२) सत्य घटनामा आधारित डकुमेन्टरीहरु (३) ब्रोसर (४) सफल कार्यक्रममा आधारित कथाहरुलाई लिफलेट र पाम्पप्लेटहरुमा प्रकाशित गर्ने (५) जिंगल /विज्ञापन (६) तथ्याङ्कहरुको लिष्ट (७) घटना अध्ययन (८) पैरवीका सन्देशहरु (९) श्रव्यदृश्य सामग्री र सामाजिक संजाल (१०)सिकिएका पाठहरु समावेश गरि बुलेटिन प्रकाशन गर्ने 	

लक्षित समूह	नागरिक समाज- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था, सामुदायिक तथा धार्मिक संघ संस्था, सिसान
बाधाहरु	<ul style="list-style-type: none"> ● नागरिक समाजहरु बीच सूचना आदान प्रदानमा कमी तथा अपर्याप्त समन्वय ● पोषणको क्षेत्रमा सुधार ल्याउन ज्ञानको कमी ● विभिन्न क्षेत्रका नागरिक समाजहरुले पोषणलाई आफ्नो कार्यक्रममा पर्याप्त रुपमा एकीकरण नगरिएको ● सूचना आदान प्रदान तथा समन्वयको कमी ● बहुक्षेत्रीय पोषण योजना प्रति नागरिक समाजको भूमिकाको समझदारीमा कमी ● नीतिगत पैरवी, बजेट विश्लेषण, अनुगमन गर्ने क्षमतामा कमी
उद्देश्य	पोषण स्तरोन्नति अभियान र बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको सफल कार्यन्वयनका लागि पोषणको क्षेत्रमा नागरिक समाजहरुको सर्वसम्मत संलग्नता बढाउने
क्रियाकलापहरु	<p>पैरवी</p> <ol style="list-style-type: none"> (१) राष्ट्रिय, जिल्ला तथा सामुदायिक स्तरका नागरिक समाजहरुको Mapping गर्ने (२) नागरिक समाजहरुसँग सरसल्लाहका लागि बैठकहरु कार्ययोजना गर्ने (३) वर्तमान पोषणको स्थिति, यस सम्बन्धी अनुभवहरु र सिक्किएका पाठहरुका बारेमा छलफल गर्न बैठकहरु (४) बृहत्तदर अभियान र बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाका कार्यक्रमहरुको सफल कार्यन्वयनका लागि कार्यशाला गोष्ठीहरु आयोजना गर्ने (५) बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाकाको कार्यन्वयन र प्रगतिका बारेमा विभिन्न तहमा सार्वजनिक सुनवाईहरु आयोजना (६) बहुक्षेत्रीय पोषण योजना को अनुगमन, पुनरावलोकन र बजेट विश्लेषण गर्ने (७) सिसानका सदस्यहरुलाई MSNP, SUN र HANCI का सम्बन्धमा अनुशिक्षण कार्यक्रमहरु संचालन <p>सामाजिक परिचालन</p> <ol style="list-style-type: none"> (१) अनुशिक्षण तथा तालीम कार्यक्रमहरु संचालन गरि पोषण सम्बन्धी नीतिगत पैरवी, बजेट विश्लेषण र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरु आयोजना गर्ने (२) श्रोतको उपयोग तथा अधिकतम बाँडफाँडको लागि अनुभव आदान प्रदान गर्ने बैठकहरु आयोजना गर्ने (३) आवश्यकता पहिचान गरि नीतिगत पैरवी, बजेट विश्लेषण र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि क्षमता विकास गर्ने योजनाहरु तयार पार्ने (४) सरकारी निकायहरुको सरसल्लाहमा पोषणका लागि लोकपाल नमुना तयार गर्ने

व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने संचार

- (१) सूचना शिक्षा सामग्रीहरू तयार गरि वितरण गर्ने
- (२) पोषण सम्बन्धी विभिन्न जानकारी दिन सामाजिक संजाल (फेसबुक/टुइटरहरूको प्रयोग बढाउने र वेबसाइट र ईमेल ठेगानाहरू तयार गर्ने

सामग्री तथा उपकरणहरू

- (१) पैरवीका लागि सन्देश
- (२) ब्रोसर र सूचना शिक्षा सामग्री
- (३) सत्य तथ्याङ्कहरू
- (४) भिडीयो डकुमेण्टरीहरू
- (५) वेबसाईट, सामाजिक संजाल र ईमेल
- (६) सिसान को न्यूजलेटर
- (७) वेबसाईटमा राख्नका लागि लेखहरू तयार गर्ने
- (८) लेख, रचना र प्रतिवेदन

लक्षित समूह	संचार क्षेत्र र पत्रकारहरु
बाधाहरु (१) संचारसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरुमा पोषण सम्बन्धि अपर्याप्त बुझाई (२) पोषण सम्बन्धी समाचारहरु र लेखहरु कम मात्रामा प्रकाशित भएको (३) पोषण सम्बन्धी पत्रकारिताका लागि सीपको अभाव (४) पोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउन संचार क्षेत्रले खेल्नु पर्ने भूमिकाका बारेमा कम समझदारी हुनु (५) पोषणलाई संचार क्षेत्रले प्राथमिकतामा नराखेको	
उद्देश्य संचारसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरुको पोषणका बारेमा ज्ञान र समझदारीमा वृद्धि गरि पोषण सम्बन्धी समाचार प्रकाशन तथा प्रशारणमा वृद्धि गर्ने	
क्रियाकलापहरु पैरवी (१) पोषणको क्षेत्रमा संचार जगतको संलग्नता वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने (२) संचारसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूसँग नियमित रुपमा छलफल गर्न बैठकहरु आयोजना गर्ने (३) बहुक्षेत्रीय पोषण योजना प्रति जनचेतना अभिवृद्धि गर्न र पैरवी गर्नका लागि संचार अभियानहरु आयोजना गर्ने (४) प्रेस विज्ञप्ति प्रकाशित गर्नुका साथै पत्रकार सम्मेलनहरु आयोजना गरि पोषणका क्षेत्रका मुख्य मुख्य तथ्याङ्कहरु र प्रमाण सहितको अनुसन्धानका निष्कर्षहरुको प्रचार प्रसार गर्ने	
सामाजिक परिचालन (१) संचार क्षेत्रसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरुलाई संचार माध्यममा पोषण सम्बन्धी सूचना तथा समाचारहरुको प्रशारण तथा प्रकाशनहरु वृद्धि गर्नका लागि अनुपोषण र क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने	
व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने संचार (१) पोषणसँग सम्बन्धित विज्ञापन तथा प्रतिवेदनहरु प्रचार प्रसार गर्ने (२) पोषण सम्बन्धी समाचारहरु प्रचार प्रसार गर्ने (३) सूचना शिक्षा सामग्रीहरु वितरण गर्ने (४) सामाजिक सञ्जाल मार्फत संचार अभियान चलाउने	
सामग्री तथा उपकरणहरु संचार सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम, पैरवीका लागि भिडियो डकुमेण्टरी र संचार सामग्री (विषयगत संक्षिप्त जानकारी, तथ्याङ्क, घटना अध्ययन, प्रमाणपत्र)	

लक्षित समूह	नीजि क्षेत्र (शैक्षिक संस्था)
<u>बाधाहरु</u>	
(१) पोषणका बहुक्षेत्रमा सामुहिक रुपमा काम गर्नका लागि समन्वयको कमी	
(२) घटना अध्ययन, कार्यक्रमका सफलता र अनुसन्धान सम्बन्धी प्रमाणहरु आवश्यक मात्रामा उपलब्ध नहुनु	
<u>उद्देश्य</u>	
पोषणको क्षेत्रमा नीजि क्षेत्रको समन्वयात्मक रुपमा संलग्नता बढाउने	
<u>क्रियाकलापहरु</u>	
<u>पैरवी</u>	
(१) विद्यालय परिसर भित्र जङ्ग खाना निषेध गर्न विद्यार्थी तथा शिक्षकहरुका लागि चेतनामूलक कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने	
(२) विद्यार्थी तथा शिक्षकहरुबाट प्रतिबद्धता सहितको हस्ताक्षर संकलन गर्ने	
(३) पोषणलाई प्राथमिकता दिनका लागि नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद् (NHRC) को सहयोगमा अध्ययन अनुसन्धानहरु संचालन गर्ने	
<u>सामाजिक परिचालन</u>	
(१) पोषणका सम्बन्धमा विद्यार्थी, शिक्षक तथा व्यवसायिक संघ संस्थाहरुसँग अन्तक्रिया गर्ने	
<u>व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने संचार</u>	
(१) पोषण सम्बन्धी भिडियो डकुमेण्टरी देखाउने	
(२) पत्रपत्रिका, रेडियो तथा टेलिभिजन मार्फत पोषण सम्बन्धी समाचार प्रसारण र प्रकाशित गर्ने	
<u>सामग्री तथा उपकरणहरु</u>	
(१) सुचना शिक्षा सामग्री	
(२) ब्रोसर र लिफलेट	
(३) तथ्याङ्कहरु	
(४) भिडियो डकुमेण्टरी	

६. संचार माध्यम

कुनै पनि सूचनाहरु प्रदान गर्न तथा संचालन भईरहेका क्रियाकलापहरु सही दिशामा गए-नगएको कुरा सुनिश्चित गर्न संचार माध्यमहरुले महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ। त्यसकारण, पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (सिसान) को आन्तरिक तथा बाह्य संचार माध्यमहरुलाई बढावा दिन निकै जरुरी भएको छ। विभिन्न क्षेत्रका सरोकारवालाहरुको सहभागिता भएको दुई दिने कार्याशाला गोष्ठीले हाल भईरहेका संचार माध्यमहरुका सम्बन्धमा केही सुझाव र सिफारिसहरु गरेका छन् जुन यस प्रकार छन् :

क. आन्तरिक संचार माध्यम

पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (सिसान) कार्यसमितिको नियमित बैठक मासिक रुपमा अनिवार्य बस्ने। यसको अलावा आवश्यक परेको खण्डमा अन्य समयमा पनि बैठक आयोजना गर्ने। सिसानका सदस्यहरुको बैठक पनि त्रैमासिक रुपमा आयोजना गर्ने। सिसानका सदस्यहरुको प्रोफाइल बनाउन पनि आवश्यक भएको र हरेक सदस्य संस्थाहरुको तोकिएको व्यक्तिहरुको सूची पनि तयार पार्ने। हरेक सदस्य संस्थाबाट २ जना प्रतिनिधिको चयन गरि सिसानको वर्तमान स्थितिबारे सबै सदस्यहरुलाई जानकारी भएको सुनिश्चित गर्ने।

प्रत्येक संस्थाबाट २ जना प्रतिनिधिको चयनले संस्थाहरु बीच सूचनाहरुको बारेमा अनभिज्ञता छैन भन्ने कुरालाई सुनिश्चित गराउँदछ। यसले कुनै एक प्रतिनिधिको अनुपस्थिती भएता पनि सूचना प्रवाह भईरहने कुरा पनि सुनिश्चित गर्दछ। सिसानको बैठक विवरण पनि नियमित रुपमा ईमेल मार्फत उपलब्ध गराउन पर्दछ। त्यसै गरि सिसानको सचिवालयलाई पनि कार्य समिति सदस्य र अन्य संस्थाहरुको सहयोगमा सक्रिय बनाई राख्नु पर्दछ।

ख. बाह्य संचार माध्यम

पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (सिसान)को वेबसाईट, सामाजिक संजाल मार्फत संचालन गरिने अभियान र सिसानको वेबसाईट ले विश्वव्यापी रुपमा संचारका माध्यमहरुलाई बढावा दिन मद्दत गर्दछ। पोषण स्तरोन्नतिको टेलीकन्फरेन्स, नागरिक समाजको सञ्जाल सम्बन्धी अध्यावधिक सूचना र सिसानका सदस्यहरुले विभिन्न तहका सभा/सम्मेलनहरुमा गरेका सहभागिताबाट राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय, जिल्ला तथा सामुदायिक स्तरका सूचना अध्यावधिक भई बाह्य संचार माध्यमलाई बढावा दिन प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्न सक्तछन। सिसानको बुकलेट, न्यूजलेटर, कार्यशाला गोष्ठीका प्रतिवेदन, पैरवीका सन्देश र क्षेत्र सर्वेक्षणको प्रतिवेदनको प्रकाशनले पनि बाह्य संचारलाई बृद्धि गर्न मद्दत गर्दछ। यसले अन्य बाहिरी निकायहरूसँग पनि सिसानको सम्बन्धमा सूचनाहरु आदान प्रदान गर्न पनि मद्दत गर्दछ। सिसानको प्रेस विज्ञप्ती र यसको मुख्य-मुख्य तथ्याङ्क तथा अनुसन्धानका परिणामहरुलाई प्रचार प्रसार गर्न संचार माध्यमको संलग्नताले राष्ट्रिय, जिल्ला तथा समुदाय स्तरमा सिसानको छवी बनाई राख्न पनि सहयोग गर्दछ। सिसानले आफ्ना सदस्यहरुको सहयोगको सदुपयोग गरि विभिन्न विकासका लागि साभेदारी गर्ने बाह्य संस्थाहरु र स्थानीय सामुदायिक स्तरका संस्थाहरुको सञ्जाल विकास गरि श्रोत परिचालन समेत गर्दछ।

७. ब्रान्डिङ र लोगो

पोषणका लागि नागरिक समाज सञ्जाल, नेपाल (सिसान)को लोगो धेरै दर्शकहरूले (larger audiences) देख्न सक्ने गरि ब्रान्डिङको लागि तयार गरिएको छ । यस लोगोमा SUN को रङ्गलाई ध्यानमा राखी खैरो र पहेँलो रङ्गको प्रयोग गरिएको छ । त्यसै गरि हरियो रङ्गको पनि प्रयोग गरिएको छ, जुन संसारभर पोषणका लागी भनेर चिनिन्छ । त्यसैले समग्रमा सिसानले पोषणको क्षेत्रमा योगदान दिन सक्छ भन्ने कुराको संकेत गर्दछ । लोगोको माथिल्लो गोलो चिन्हले विभिन्न सात वटा क्षेत्रका प्रतिनिधिहरू नेपालको बहुक्षेत्रीय पोषण योजना (MSNP) का बारेमा गोलमेच सम्मेलन गरिरहेको कुराको संकेत गर्दछ र बहुक्षेत्रीय समूहहरू नेपालमा पोषणको स्थिति सुधार गर्न सँगै बसी काम गरिरहेको कुरा पनि झल्काउँदछ । लोगोमा राखीएको हरियो पातले पोषणयुक्त, स्वस्थ, सक्रिय र स्वतन्त्रताको संकेत गर्दछ ।

८. संचारका प्रमुख सन्देशहरू

पोषण तथा बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाबारे विभिन्न स्तरका अधिकांश सरोकारवालाहरू देखी समुदायका मानिसहरूबीच रहेको सिमित जागरुकता व्यवहार परिवर्तन संचारको मुख्य मुद्दा बनेको छ । सर्वसाधारण, सरोकारवालाहरू, गर्भवती महिला र उनीहरूका श्रीमानलाई लक्षित गरि तयार पारिएको पोस्टर, ब्रोशर, जस्ता सूचना तथा शैक्षिक सामग्रीहरूले पोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउनका लागि साथै व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने संचारलाई समेत सहयोग पुऱ्याउँदछ । यस्ता पोषण संवेदनशील सामग्रीहरू सार्वजनिक स्थल, कार्यस्थल र स्वास्थ्य संस्थाहरूमा वितरण गरिने छ । त्यस्तै उच्च शिक्षामा पोषण विषय समावेश गरिएमा यस प्रति चेतना अभिवृद्धि गर्न समेत प्रभवकारी भूमिका रहन्छ । महत्त्वपूर्ण सन्देशहरू प्रवाह गरि व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउनका लागि संचार क्षेत्रको सशक्त भूमिका रहेन कुरालाई पनि नकार्न सकिदैन ।

कार्यशाला गोष्ठीमा विभिन्न सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरि पोषणका लागि तयार गरिएका मुख्य-मुख्य सन्देशहरू निम्न बमोजिम छन् ।

स्तर	मुख्य सन्देशहरु
राष्ट्रिय	विकासको लागि पोषण (Nutrition for Development)
	पोषण सबैको सरोकार, पोषण ऐन जनताको अधिकार (Nutrition Act is human right and concern for All)
	हामी सबैको चाहना, स्वस्थताको लागि पोषिलो खाना (Everyone's wish-Nutritious food for good health)
	पोषण -सबैको सरोकार (Nutrition – Everyone's Concern)
	पोषण नीति-जनताको अधिकार (Nutrition Act – People's Right)
	जङ्ग खानालाई नकारौं (Say No to Junk food)
जिल्ला	पोषिलो आहार- स्वस्थ जीवनको आधार, सुनौला हजार दिनमा गरौं यसको विचार (Nutritious food is base for healthy life in Golden 1000 days)
	पोषिलो खाना सबैको चाहना (Everyone's wish for nutritious food)
	स्वस्थ सन्तुलित आहार, बच्चाको स्वस्थको आधार (Healthy and balanced food is the based of child's health)
	पोषणयुक्त खाना खुवाउँ, कुपोषण लाग्नबाट बचाउ (Fed nutritious food to prevent from malnutrition)
	स्वस्थ जिवनको लागि पोषिलो खाना (Nutritious food for healthy life)
	स्थानीय खाना खाऔ, राष्ट्रिय विकासमा सघाऔ (Lets eat locally available foods for National Development,)
	बहुपक्षीय पोषण, अन्तय हुन्छ कुपोषण (Multi Sectoral Nutrition ends malnutrition)
	बाचौ र बाच्न दिऔ, खाऔ र खानदिऔ (Live and let live, care and feed)
	मातृशिशु पोषण र स्वस्थ नेपालको सुनिश्चित भविष्य (Maternal and child nutrition-Future of Nepal)
	पोषणयुक्त खाना, सबै बालबालिकको चाहना (All children wish for nutritious food)
	पोषणयुक्त हात, कुपोषण मुक्त समाज (Nutritious hands brings nutritious society)
	स्थानिय उत्पादन पोषणलाई प्रोत्साहन (Local production for encouraging nutrition)
	सरोकारवालाको ध्यान, कुपोषणमुक्त गाउँ घोषणको अभियान (Concern of all is to make free malnourished village)
समुदाय	घरमा बनाएको खाना, स्वस्थ जिवनको चाहना(Healthy life wish for home food)
	हरेक बार खाना चार प्रकार (Four times food everyday)
	समझदार परिवार-स्वस्थ परिवार “Smart family- Strong family”

९. अनुगमन (अनुगमनका सुचाङ्कहरू)

क्र.सं.	अनुगमनका सुचाङ्कहरू	प्रमाणीकरणका माध्यमहरू
क)	पैरवी	
१.	राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय स्तरमा समिक्षा बैठकको संख्या	समिक्षा बैठकको प्रतिवेदन
२.	बैठक संख्या	बैठको विवरण
३.	राष्ट्रिय र क्षेत्रीय स्तरमा कार्यशाला गोष्ठिको संख्या	कार्यशालाका विवरणहरू
४.	टक शोहरूको संख्या	रेकर्डिङ र रिपोर्टहरू
५.	सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रमहरूको संख्या	श्रव्य दृश्य क्लिप्सहरू
६.	पैरवी तथा संचारका कार्यक्रमहरूको संख्या	प्रतिवेदन
७.	प्रेस विज्ञप्तीहरूको संख्या	प्रतिवेदन
८.	गोष्ठिहरूको संख्या	प्रतिवेदन
९.	पोषण दिवस मनाईएको	प्रतिवेदन
१०.	अन्तरक्रिया तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रमहरूको संख्या	कार्यक्रमको विवरण
११.	विद्यालयमा आधारित जनचेतना अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरूको संख्या	प्रतिवेदन
१२.	संकलन गरिएका हस्ताक्षर सहितको प्रतिबद्धताहरूको संख्या	संकलन गरिएका हस्ताक्षरहरू
१३.	समिक्षा तथा अनुगमनको संख्या	प्रतिवेदन
१४.	अनुसन्धानको संख्या	
ख)	सामाजिक परिचालन	
१.	क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमहरूको संख्या	प्रतिवेदन
२.	गोलमेच छलफलको संख्या	कार्यक्रम विवरण
३.	सूचना आदानप्रदान बैठक संख्या	कार्यक्रम विवरण
४.	अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरूको संख्या	कार्यक्रम विवरण
५.	आवश्यकता आकलनको संख्या	प्रतिवेदन
ग)	व्यवहार परिवर्तन संचार	
१.	सन्देश प्रवाह गरिएका विज्ञापनहरूको संख्या	विज्ञापनका अंश तथा पत्रपत्रिकाको संकलन
२.	प्रकाशित प्रतिवेदन संख्या	प्रतिवेदन
३.	संचार माध्यमले प्रसारण गरेको समाचार संख्या	समाचार
४.	विकास गरिएका शिक्षा तथा सूचना सामग्रीको संख्या	शिक्षा तथा सूचना सामग्रीको विस्तृत विवरण

१०. कार्ययोजना

क्र.सं.	क्रियाकलाप	२०१४ / २०१५											
		१	२	३	१	२	३	१	२	३	१	२	३
क)	पैरवी												
१	बहुक्षेत्रीय रुपमा पोषणमा काम गरेका नागरिक समाज संस्थाहरुको म्यापिङ तथा परामर्शक बैठकहरु												
२	जिल्ला स्तरीय सञ्जाल र सचिवालय गठन												
३	सञ्जालको कार्य सम्पादन पत्र तयारी												
४	सिसानका सदस्यहरुलाई MSNP, SUN तथा HANCI बारे अभिमुखिकरण												
५	पोषण सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्न जिल्ला तथा समुदाय स्तरमा वकालत अभियानहरु संचालन गर्ने												
४	पोषणलाई प्राथमिकता दिन अनुसन्धान/ अध्ययनहरु गर्ने												
५	वर्तमान पोषण स्थिति, अनुभव तथा सिकाइ सम्बन्धी विषयवस्तुमा निर्वाचन आयोग, राजनीतिक दल तथा सभासदहरुसँग अन्तक्रिया तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने												
६	MSNPको लागि निर्धारित रकम तथा खर्चहरुको सम्बन्धमा नेपाल सरकार संग मिलेर वार्षिक बजेट विश्लेषण आयोजना गर्ने												
७	SUN र MSNP का क्रियाकलापहरुको सफल कार्यन्वयनको लागि कार्यशाला गोष्ठीहरु संचालन गर्ने												
८	पोषणका विभिन्न कार्यक्रमहरु, MSNP का विभिन्न कार्यक्रमहरु कार्यन्वयनको सम्बन्धमा अनुगमा तथा समीक्षा गर्ने												
९	वर्तमान पोषण ऐन संशोधनको लागि समूह गठन गरी सांसदहरु, राजनीति दलका सदस्यहरु, मन्त्रालयहरु (व्यवस्था तथा न्याय मन्त्रालय) र अन्य सरोकारवालाहरुसँग टक प्रोग्राम (Talk Program) संचालन गर्ने												
१०	पोषणका विभिन्न कार्यक्रमहरु, MSNP का विभिन्न कार्यक्रमहरु को कार्यन्वयन तथा प्रगतिबारे विभिन्न स्तरमा सार्वजनिक सुनुवाई आयोजना गर्ने ।												

क्र.सं.	क्रियाकलाप	२०१४ / २०१५											
		१	२	३	१	२	३	१	२	३	१	२	३
११	राजनीतिक घोषणपत्रमा पोषण विधा सामिल गर्न निर्वाचन आयोग तथा राजनैतिक दलहरूसँग पोषण सम्बन्धी समस्याहरुमा छलफल गर्न बैठक संचालन गर्ने ।												
१२	रातो किताब (Red Book) मा बजेट सामिल गर्न निर्वाचन आयोग, राष्ट्रिय योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालयसँग बैठक संचालन गर्ने												
१३	कार्यक्रमका सफल अभ्यासहरुबारे छलफल गर्न राजनीतिक दल, नीति निर्माता तथा नागरिक समाजसँग क्षेत्रीय कार्यशाला गोष्ठी संचालन गर्ने												
१४	सरकारी निकायहरुको सरसल्लाहमा पोषणका लागि लोकपाल नमुना तयार गर्ने												
१५	पोषणको अवस्था तथा पोषणसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरुको कार्यन्वयन र प्रगतिबारे छलफल गर्न बैठक संचालन गर्ने												
१६	पोषणसँग सम्बन्धित अनुसन्धानका नतिजाहरु छलफल गर्न बैठक आयोजन गर्ने												
१७	पोषणका कार्यक्रमहरुको सफल संचालनको लागि स्वास्थ्य संस्था कार्यन्वयन व्यवस्थापन समितिसँग बैठक												
१८	पोषण दिवस मनाउने (जुन १४)												
१९	संचारकर्मीहरुको पोषणसँग संलग्नता बढाउन नियमित बैठक, अन्तक्रिया तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने												
२०	पोषण सम्बन्धी जनचेतना तथा वकालत अभिवृद्धिको लागि प्रेस विज्ञप्ति प्रकाशित गर्नुका साथै पोषणका अधिवक्ताहरूसँग संचारका कार्यक्रमहरु गर्ने												
२१	विद्यालय परिसर भित्र जङ्ग खाना निषेध गर्न विद्यार्थी तथा शिक्षकहरुका लागि चेतनामूलक कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने												
२२	नीति निर्माता, विद्यार्थी तथा शिक्षकहरूसँग हस्ताक्षर सहितको प्रतिबद्धता संकलन गर्ने												
२३	कानून, न्याय तथा संसदिय व्यवस्था मन्त्रालय र अन्य सम्बन्धित मन्त्रालयहरूसँग सम्बन्ध कायम राख्न पोषण सम्बन्धी मस्यौदा टोली गठन गर्ने												

क्र.सं.	क्रियाकलाप	२०१४ / २०१५											
		१	२	३	१	२	३	१	२	३	१	२	३
२४	वर्तमान पोषण सम्बन्धी कानूनलाई संसोधन गर्न मस्यौदा तयार गरि सांसद, राजनैतिक दलका प्रतिनिधि, मन्त्रालय र सरोकारवालाहरुका लागि विभिन्न गोष्ठीहरु आयोजन गर्ने												
२५	पोषणका मुद्दाहरुलाई प्राथमिकता दिलाउनका लागि विभिन्न सम्बन्धित मन्त्रालयहरूसँग सम्बन्ध विस्तारका लागि बैठकहरु आयोजना गर्ने												
२६	नीति निर्माताहरूसँग पोषणको स्थितिमा सुधार ल्याउनका लागि लिखित प्रतिबद्धता लिने												
ख)	सामाजिक परिचालन												
१	नागरिक समाज संस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरु (नीति वकालत, बजेट विश्लेषण तथा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि अनुसन्धान गरि क्षमता विकासको योजना तयार गर्ने)												
२	पोषण कार्यक्रमको लागि अभिमुखिकरण कार्यक्रमहरु आयोजना गर्ने												
३	संसदिय ककस गठन(पोषणसँग सम्बन्धित समूह)												
४	विद्यार्थी, शिक्षक तथा विभिन्न युनियनहरूसँग पोषणसँग सम्बन्धित विभिन्न अन्तक्रियाहरु संचालन गर्ने												
५	सरकारी निकायहरुको सरसल्लाहमा पोषणका लागि लोकपाल नमुना तयार गर्ने												
ग)	व्यवहार परिवर्तनको संचार												
१	सामाजिक बजारिकरण तथा संचारका अभियानहरुको लागि फेसबुक, टुईटर र वेबसाईटहरुको विकास गर्ने ।												
२	स्थानीय नेताहरुको भूमिका तथा जिम्मेवारी संलग्न गरि ब्रोशर, पाम्फ्लेट जस्ता सूचना तथा शैक्षिक सामग्रीहरुको विकास तथा वितरण गर्ने												
३	प्रतिवेदन, तथ्य र तथ्याङ्कहरुको प्रशारण तथा सार्वजनिक विज्ञापन गर्ने												
४	लेख, रचना, भिडियो डकुमेन्ट र प्रतिवेदन तयार गरी मिडिया (एफ. एम. टी.भी र पत्रिका)मा समाचार प्रवाह गर्ने												

क्र.सं.	क्रियाकलाप	२०१४ / २०१५											
		१	२	३	१	२	३	१	२	३	१	२	३
५	पोषणको समाचार प्रकाशनमा संचार क्षेत्रलाई परिचालन गर्ने												
६	बहुक्षेत्रीय पोषण योजना प्रति जनचेतना अभिवृद्धि गर्न र पैरवी गर्नका लागि संचार अभियानहरु आयोजना गर्ने												
७	प्रेस विज्ञप्ति प्रकाशित गर्नुका साथै पत्रकार सम्मेलनहरु आयोजना गरि पोषणका क्षेत्रका मुख्य मुख्य तथ्याङ्कहरु र प्रमाण सहितको अनुसन्धानका निष्कर्षहरुको प्रचार प्रसार गर्ने												
घ)	अन्य (नियमित क्रियाकलापहरु)												
१	MSNP को कार्यन्वयनसँग सम्बन्धित विभिन्न समस्या, प्रगति तथा घटना अध्ययनको नियमित संकलन गरि वेबसाईटलाई अपडेट गर्ने												
२	सिसान का पुस्तिका, कार्यशाला गोष्ठिको प्रतिवेदन, बकालतका सन्देशहरु तथा कार्यक्षेत्र भ्रमणका प्रतिवेदन, आदिको प्रकाशन गर्ने												
३	CSANN को समाचार पत्रको प्रकाशन गर्ने												
४	मुख्य तथ्याङ्क तथा अनुसन्धानका निष्कर्षहरु सिसान प्रेस विज्ञप्ती संचार माध्यमबाट जानकारी प्रवाह गर्ने ।												

सुनौलो हजार दिनका सुनौला कुरा

१

महिलाको गर्भविस्था देखि शिशुको दोस्रो जन्मदिनसम्मको हजार दिनले व्यक्तिको स्वास्थ्य र समृद्ध भविष्य निर्माण गर्न सहयोग गर्छ।

२

यस सुनौलो हजार दिनमा शिशुले पाउने यथेष्ट पोष्टिक आहारले उनीहरूको रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढि गर्नुको साथै सम्पूर्ण विकासमा टेवा पुर्‍याउँछ।

३

पोष्टिक आहारले शिशुको दैतर्फी विकास हुन्छ भने आर्थिक विकासले कुपोषण न्युनिकरण हुनुको साथै मुलुकको गरिबी निवारण गर्न मद्दत गर्छ।

४

गर्भविस्था देखि बाल्यावस्था सम्म उचित पोषण/पोष्टिक आहार पाएमा मुटुका रोग, उच्च रक्तचाप, मन्ध्यात, मधुमेह तथा क्यान्सर जस्ता नसर्ने रोगहरूबाट सनेत बच्न सकिन्छ।

५

गर्भवती हुनु अघि र गर्भवती भएपछि पोष्टिक आहारको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ, जसले उनको बच्चाको जीवनको सही सुरुवात हुन्छ। शिशुको महत्वपूर्ण विकास गर्भविस्थाको पहिलो तीन (३) महिनाभित्र हुन्छ भन्ने कुराको ज्ञान सबैलाई हुनु जरुरी छ।

६

गर्भविस्थामा चाहिने आवश्यक पोष्टिक आहार वा पोषणले बच्चाको आवश्यक बुद्धि र विकास हुनुको साथै शिशु, मृत्युदर घटाउन पनि मद्दत गर्छ।

७

बाल्यावस्था देखि किशोरावस्था र युवावस्थासम्म प्राप्त हुने आवश्यक पोष्टिक पदार्थले स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ।

८

८. सुदृढ पोष्टिक तत्वको कमिले हुने कुपोषण (Malnutrition) अथवा अदृश्य भोक (Hidden Hunger) ले शरीरमा खाद्य पदार्थ (पोष्टिक तत्व) को अपुग्गतालाई बुझाउँछ। यसले हरेक व्यक्तिलाई थोरै मात्रामा भए पनि पुग्ने सुदृढ पोष्टिक तत्वको कमिलाई पनि दर्साउँछ। नदेखिने भएपनि यस अदृश्य भोकले व्यक्तिको बौद्धिक विकास र दैनिक क्रियाकलापको साथै स्वास्थ्यमा पनि नकारात्मक प्रभाव पार्दछ।

९

९. विश्वव्यापी रूपमा करिव दुई अरब मानिसहरू अदृश्य भोकको सिकार भएका छन्, भने ३०६ करोड जति ५ वर्ष मुनिका बच्चाहरू कुनै न कुनै पोष्टिक तत्वको कमीका सिकार भएका छन्। यसको प्रत्यक्ष प्रभाव विकाशशील राष्ट्रहरूमा अझ बढि छ।

CSANN
CIVIL SOCIETY ALLIANCE FOR NUTRITION, NEPAL

Scaling Up
NUTRITION

Civil Society Alliance for Nutrition, Nepal

विस्तृत जानकारीका लागि:

नेपाल पोषण प्रतिष्ठान, थापाथली हाइट, काठमाडौं

इमेल: csannsecretariat@gmail.com

फोन नं.: ०१-४२२३४७७

वेबसाइट: www.csann.org.np

फेसबुक पेज: Civil Society Alliance for Nutrition, Nepal - CSANN

ट्विटर पेज: <https://twitter.com/CSANN1>

Print Supported by:

Save the Children